

Landrapport Norge: Internasjonalisering og parallellspråklighet ved norske universitet og høyskoler

*Af Gjert Kristoffersen, Universitetet i Bergen, Marita Kristiansen,
Norges Handelshøyskole og Unn Røynealand, Universitetet i Oslo*

Innhold

Sammendrag	201
1. Innledning.....	205
1.1 Språkpolitiske dokumenter på nasjonalt nivå.....	205
1.2 Lovpålagt ansvar for norsk fagspråk	206
1.3 Språkpolitiske dokumenter og språkpolitikk på institusjonsnivå.....	207
2. Parallellspråklighet	209
3. Språkvalg i forskningspublikasjoner	211
3.1 Språkvalg i poenggivende tidsskriftartikler, bøker og bokkapitler....	213
3.2 Språkvalg i doktoravhandlinger	218
3.3 Språkvalg i masteroppgaver	233
4. Undervisningsspråk.....	237
4.1 Språk i pensumartikler og lærebøker	237
4.2 Hvordan oppleves pensum på engelsk?	241
4.3 Språk brukt i muntlig undervisning.....	243
4.4 Hvordan oppleves undervisning på engelsk?	248
5. Internasjonal mobilitet	249
5.1 Utdanning	250
5.2 Forskning.....	253
Litteratur	255
English Summary.....	257

Sammendrag

Kapitlet om Norge består av fem underkapitler. Relevante bakgrunnsdokumenter og kilder knyttet til nasjonalt nivå blir presentert i kapittel 1, punkt 1.1 og 1.2, mens de tilsvarende dokumentene knyttet til institusjonsnivået presenteres i punkt 1.3. Den norske regjeringen la i 2008 fram stortingsmeldingen *Mål og mening* med forslag om en fornyet språkpolitikk i møte med utfordringene knyttet til globalisering. Stortinget sluttet seg til meldingen i 2009. Samtidig fikk universitets- og høyskoleloven et tillegg som påla landets akademiske institusjoner ansvar for å vedlikeholde og videreutvikle norsk fagspråk. Flere universiteter og høyskoler la fram forslag til intern språkpolitikk på denne tiden. Ifølge retningslinjene utarbeidet av Universitets- og høyskolerådet, som mange institusjoner la til grunn for sine egne regler, skal undervisning, særlig på lavere nivå, normalt gis på norsk. Undervisning på engelsk og eventuelt andre fremmedspråk skal bare gis der det er nødvendig. De fleste lokale retningslinjer var vedtatt før utgangen av 2010.

Disse vedtakene er imidlertid bare i begrenset grad blitt satt om i praksis. Det samme gjelder institusjonenes oppfølging av lovendringen. Et godt eksempel på dette er at i de overordnede strategidokumentene institusjonene senere har lagt fram, er språkpolitikk bare nevnt i noen få, og flere institusjoner har senere lagt fram internasjonaliseringsstrategier der mer undervisning på engelsk blir satt opp som et mål, uten at de språkpolitiske retningslinjene vedtatt noen få år tidligere er nevnt.

Kapittel 2 er en kort diskusjon av hvordan termen *parallellspråklighet* kan defineres og operasjonaliseres i institusjonenes praktiske språkpolitikk. I en situasjon der bruk av norsk som undervisningsspråk blir presset av engelsk, er det nødvendig å slå fast mer presist hvordan regelen om at undervisningen skal skje på norsk, skal følges opp. Utfordringen her er å sette en vag definisjon om i en fast og omforent praksis.

Temaet for punkt 3.1 er språkvalg i vitenskapelige publikasjoner. Figur 1 på s. 214 viser at norsk knapt er i bruk innenfor teknologi og naturviten-

skap. Når det gjelder humaniora og samfunnsvitenskap er norsk på den annen side fremdeles i utstrakt bruk. Men andelen går ned, fra ca. 60 til ca. 50 % mellom 2005 og 2011. Innenfor helsefag publiseres det også i noen grad på norsk, men også her ser vi en reduksjon, til ca. 15 % i dag. I figurene som følger i 3.1 blir disse tallene brutt ned på disipliner. Disse viser stor variasjon. Dessverre finnes det ikke tidsserier på disiplinnivå, men gitt at vi ser en nedgang totalt, antar vi at dette også gjelder for de aller fleste disipliner.

Punkt 3.2 tar opp språkvalg i doktoravhandlinger. Vi antar at dette vil avspeile de gjeldende normer for språkvalg innenfor ulike disipliner. Vi finner da også at mønstrene vi identifiserte for vitenskapelige publikasjoner generelt, reproduseres her, men med en enda lavere andel av norsk. Et tilsvarende mønster gjør seg gjeldende for masteroppgaver, jf. 3.3.

Forholdet mellom språkvalg og undervisning diskuteres i kapittel 4. I tillegg til enspråklige programmer, engelsk- så vel som norskspråklige, finner vi programmer der de to kombineres på ulike måter og i ulik grad. Punkt 4.1 handler om språkvalg knyttet til pensumlitteratur. Figur 10 på s. 214 viser at andelen av engelsk varierer fra disiplin til disiplin. Men innenfor de fleste felt finner vi at andelen av norsk både er robust og rimelig stabil. Skal dette fortsette, er vi imidlertid avhengig av at det publiseres lærebøker på norsk. I denne sammenhengen peker vi på at vitenskapelig publisering er et overordnet mål for alle institusjoner, fordi den årlige tildelingen av midler over statsbudsjettet i noen grad påvirkes av denne. Lærebokpublisering har ikke denne effekten. Om denne prioriteringen videreføres, kan resultatet på sikt bli en økende mangel på lærestoff skrevet på norsk.

Punkt 4.2 tar opp studentenes erfaringer med lærestoff på engelsk. De fleste studenter (og lærere) hevder at dette ikke er noe problem for dem. Vi viser imidlertid til forskning som konkluderer med at når norske elever har avsluttet videregående skole, har bare en tredel tilegnet seg tilstrekkelige engelskkunnskaper til at de vil klare opptakskravene til studier i engelskspråklige land. Dette gir grunn til å trekke selvevalueringene i tvil. De fleste studenter hevder også at de ikke har problemer med engelsk som undervisningsspråk. Men også her finnes det forskning som tyder på at undervisning på engelsk kan representere et reelt hinder for optimalt læringsutbytte, jf. punkt 4.4.

Studietilbud som presenterer seg selv som engelskspråklige er tema for punkt 4.3. Nærmere undersøkelser viser at selv om disse framstår som engelskspråklige, viser det seg at de i stedet kjennetegnes av parallellspråklighet der språkvalg styres av hva som oppleves som mest hensiktsmessig i enhver situasjon. De tilbudene der språkbruken er mest konsekvent engelsk, er ofte tilbud som er beregnet på utvekslingsstudenter som ikke behersker norsk.

Det siste kapitlet, kapittel 5, tar opp internasjonal mobilitet. En gjennomgang av de største universitetenes strategidokumenter knyttet til internasjonalisering viser at språkbeherskelse og språklige utfordringer i liten grad diskuteres. Unntaket er Universitetet i Tromsø, der utfordringene og dilemmaene som internasjonal mobilitet reiser med hensyn til språk tas opp. Men ingen løsning legges fram. I lys av dette nevner vi at ved en konferanse i mars 2013 om internasjonalisering, organisert av Senter for internasjonalisering av utdanning, tok ingen av innleiderne fatt i de språklige utfordringene knyttet til internasjonalisering.

1. Innledning

I denne landrapporten for Norge skal vi med utgangspunkt i ulike nasjonale, språkpolitiske dokumenter se nærmere på hvordan parallellspråklighet defineres og praktiseres ved ulike norske universitet og høyskoler. Vi vil videre se på hvilken språkpolitikk som faktisk føres ved ulike institusjoner innenfor høyere utdanning i Norge, og hvilken språkpraksis som avtegner seg både når det gjelder forskningspublisering og undervisning. Dessuten vil vi ta opp sektorens ønsker om internasjonalisering og praksis når det gjelder student- og lærermobilitet. Vi konsentrerer oss om forholdet mellom norsk og fremmedspråk. Forholdet mellom bokmål og nynorsk er ikke et tema i dette dokumentet.

1.1 Språkpolitiske dokumenter på nasjonalt nivå

I Norge startet arbeidet med en ny språkpolitikk for universitets- og høyskolesektoren i 2005 med rapporten *Norsk i hundre! Norsk som nasjonalspråk i globaliseringens tidsalder*, som ble utarbeidet av en gruppe nedsatt av Språkrådet. Hensikten med dette arbeidet var å legge grunnlaget for en fornyelse av norsk språkpolitikk generelt med utgangspunkt i globalisering og den utfordringen engelskens stadig sterkere stilling representerte. Ett kapittel på 14 av i alt 150 sider var viet høyere utdanning og forskning.

Norsk i hundre! ble kanskje det viktigste grunnlagsdokumentet for stortingsmeldingen *Mål og mening* fra 2008. Med denne meldingen blir språkpolitikk løftet opp på høyeste politiske nivå. Målene fra *Norsk i hundre!* skisert ovenfor for fornyelse av norsk språkpolitikk blir i stor grad videreført. Det overordnede målet for norsk språkpolitikk blir formulert slik:

[Å] sikra det norske språkets posisjon som eit fullverdig, samfunnsberande språk i Noreg. Dette perspektivet er det grunnleggjande gjennomgangste-maet i denne meldinga. (s. 21)

Et underkapittel på 9 av 250 sider er viet terminologi. I innledningen til dette heter det:

Ein grunnleggjande føresetnad for at norsk skal vera eit komplett, samfunnsberande språk, er at det kan brukast til å utveksla og formidla spesialisert kunnskap. Dette krev at det finst tilgang på norske ord og uttrykk i form av fastlagde spesialtermar som kan danna grunnlaget for ein fullverdig fagleg kommunikasjon på norsk. (s. 100)

Etter dette underkapitlet følger et om språkbruk innenfor høyere utdanning og forskning på 20 sider. Dette innledes slik:

Utanom terminologiarbeid reint allment er truleg høgare utdanning og forskning den samfunnssektoren som reint strategisk er viktigast for å tryggja stillinga for norsk språk som eit komplett, samfunnsberande nasjonalspråk. Samstundes er dette kanskje også den sektoren der tevlinga frå engelsk og det internasjonale fagspråket er mest påtrengjande, og der ein støytter på dei vanskelegaste dilemmaa når ein skal velja mellom norsk og engelsk. (s. 109)

Her løftes språkpolitikken innen høyere utdanning og forskning fram som det sentrale i arbeidet for å trygge norsk som et fullverdig og samfunnsbærende språk. Et av målene med denne rapporten er å undersøke i hvilken grad tiltak er satt i verk for å trygge norskens stilling innenfor dette området.

1.2 Lovpålagt ansvar for norsk fagspråk

Det viktigste, umiddelbare resultatet av stortingsmeldingen *Mål og Mening* med konsekvenser for høyere utdanning og forskning til nå er at *universitets- og høgskoleloven* i 2009 fikk følgende tillegg til § 1:

Universiteter og høyskoler har ansvar for vedlikehold og videreutvikling av norsk fagspråk.

Det er imidlertid ennå uklart i hvilken grad og på hvilken måte dette pålegget følges opp ved de ulike institusjonene.

1.3 Språkpolitiske dokumenter og språkpolitikk på institusjonsnivå

I kjølvannet av *Norsk i hundre!* initierte Universitets- og høyskolerådet (UHR) samt flere universiteter og høyskoler sitt eget språkpolitiske arbeid.

UHR la fram sin språkpolitiske plattform i 2006. De overordnede, språkpolitiske retningslinjene er formulert slik:

- Det bør utarbeides språkstrategi ved den enkelte institusjon. Språkstrategien må være utformet slik at den ivaretar og fremmer bruk av norsk språk, likevel slik at engelsk eller annet internasjonalt språk kan brukes der det er hensiktsmessig.
- UHR vil arbeide for en bevisstgjøring i forhold til valg av både undervisnings- og publiseringsspråk.
 - Undervisningsspråket ved universiteter og høyskoler bør til vanlig være norsk.
 - Samisk og norsk er likestilte offisielle språk. Samisk språk skal derfor likestilles med norsk i denne plattformen i de institusjoner og fag der det er naturlig.
 - Engelsk eller andre språk kan brukes i de sammenhenger der det er faglig hensiktsmessig og/eller nødvendig.
 - Vitenskapelig publisering og formidling skal skje på det språk som er mest relevant og naturlig for det aktuelle fagmiljøet og tilpasset aktuell målgruppe.
- Studenter på høyere nivå skal kjenne til og kunne bruke fagspråk både på norsk og på engelsk eller annet internasjonalt språk.
- Institusjonene bør utarbeide språkstrategier som sikrer parallellspråklighet, dvs. norsk som nasjonalt fagspråk og engelsk som internasjonalt fagspråk.
- Institusjonene bør utvikle refleksjon omkring demokrati, formidling og språkbruk.

Flere universiteter og høyskoler har utarbeidet lignende dokumenter og på grunnlag av disse vedtatt en språkpolitikk for institusjonen. Ifølge *Språkstatus 2012* (s. 24) er de institusjonene som til nå har vedtatt en

språkpolitikk Universitetet i Bergen (UiB), Universitetet i Tromsø (UiT) og Universitetet for miljø- og biovitenskap (UMB) (2007); Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU), Universitetet i Stavanger (UiS) og Høgskolen i Oslo (nå innfusjonert i Høgskolen i Oslo og Akershus HiOA) (2009); samt Norges handelshøyskole (NHH) og Universitetet i Oslo (UiO) i 2010.¹ Alle synes i stor grad å bygge på UHRs plattform.²

Det ser imidlertid ikke ut til at vedtakene til nå i særlig grad er fulgt opp av konkret handling, men det bør nevnes at UiB har begynt å bygge opp et språksenter, foreløpig i svært beskjeden skala, og NHH har etablert en termbase under utvikling. Som *Språkstatus 2012* peker på, er det ved flere av de samme institusjonene også utarbeidet internasjonali-seringsstrategier som går inn for økt bruk av engelsk uten å vise til institu-sjonens språkpolitikk. Det er også talende at bare tre av de åtte institu-sjonene som har gjort språkpolitiske vedtak nevner språkpolitikk i sine overordnede strategidokumenter (s. 25).

Konklusjonen må derfor bli at til tross for gode begynnelse i årene 2007–2010, har lite senere blitt gjort for å sette målene om i konkret prak-sis. Det betyr i stor grad at det språkpolitiske ansvaret er overlatt til de en- kelte fagmiljøene uten at dette er fulgt opp i form av konkrete pålegg for- ankret i de språkpolitiske vedtakene på institusjonsnivå. I praksis betyr dette at lite blir gjort og at utviklingen når det gjelder f.eks. undervisnings- språk preges av tilfeldige og som oftest pragmatisk bestemte enkeltvedtak knyttet til valg av undervisningsspråk på enkeltemner eller programmer.

¹ I resten av denne artikkelen vil vi bruke forkortelsene i parentes når vi refererer til de ulike institusjone- ne. I tillegg til de som er med i dette avsnittet, vil vi senere i teksten også referere til Universitetet i Agder (UiA) og Universitetet i Nordland (UiN).

² Lenker til dokumenter som gjør greie for de ulike institusjonenes språkpolitikk finnes på http://www.uhr.no/ressurser/temasider/sprakpolitisk_plattform. Disse er muligens ikke oppdatert.

2. Parallellspråklighet

I *Mål og mening* brukes termen parallellspråkbruk som alternativ til parallellspråklighet. I tråd med forslaget i *Norsk i hundre!* presiseres termen til parallellspråkbruk med preferanse for norsk, som defineres slik:³

Med parallellspråklighet i forhold til engelsk og andre fremmedspråk mener vi som tidligere nevnt en situasjon der norsk foretrekkes i alle situasjoner der det av kommunikasjonsmessige grunner ikke er nødvendig å bruke et fremmedspråk. (s. 99)

Denne modifiseringen peker på et viktig forhold knyttet til begrepet parallellspråklighet som i liten grad synes avklart i dag, nemlig når og i hvilken grad de ulike språkene skal eller kan brukes. Definisjonen representerer et ideal, der det ikke alltid er lett å konkretisere hva som er en kommunikasjonsmessig nødvendig grunn til ikke å bruke norsk. For eksempel er det ikke selvsinnslende at en i en forelesningssituasjon der det befinner seg én eller noen få studenter som ikke forstår norsk, skal bruke engelsk, som en i utgangspunktet kan regne med at alle vil forstå. Det finnes klare pedagogiske argumenter mot å skifte til engelsk, men skal alle i salen forstå det som sies fra kateteret, kan en ikke uten videre bruke norsk. Et annet eksempel er nødvendigheten av å utvikle studentenes evne til å forstå og ev. kommunisere fag både på norsk og engelsk. Skal en oppnå dette, kan det tenkes at det er hensiktsmessig å undervise på engelsk, f.eks. på mastergradsnivå, også i situasjoner der en ut fra kommunikasjonsmessige grunner kunne ha undervist på norsk.

³ Som et forvarsel om *Mål og mening* ble følgende setning lagt inn i den såkalte Soria Moria-erklæringen, den politiske plattformen for den første såkalte rød-grønne regjeringen, som tiltrådte i 2005: "Norge er et lite språkområde, og det norske språket er under konstant press. Det er behov for en offensiv språkpolitikk, slik at norsk forblir det foretrukne språk i alle deler av norsk samfunnsliv." (s. 62) Vi ser at også her ble definisjonen fra *Norsk i hundre!* lagt til grunn.

Det trengs med andre ord retningslinjer som mer konkret regulerer parallellspråkligheten. Det er f.eks. ikke nok å slutte seg prinsipielt til regelen i UHRs retningslinjer som sier at undervisningsspråket normalt skal være norsk. Så lenge dette verken overvåkes eller omsettes i mer spesifikke retningslinjer, forblir det lett et ideal ingen tar ansvar for å virkeliggjøre. Dette ser vi som den mest presserende utfordringen i dag dersom målet om parallellspråklighet innenfor høyere utdanning og forskning skal kunne realiseres. Et prinsipp som nå ser ut til å vinne en viss aksept, er at begynnerundervisning, ev. all undervisning på bachelor-nivået, skal skje på nasjonalspråket, i vårt tilfelle norsk. Men så vidt vi vet, er dette ennå ikke nedfelt i form av vedtatte retningslinjer ved noen institusjon i Norge.⁴

⁴ Høyere undervisning i Norge er i dag i svært stor grad organisert i tre sykluser i samsvar med Bologna-deklarasjonen. Den første, som består av 180 studiepoeng (ects), fører fram til bachelorgrad, i løpet av tre år ved normal studieprogresjon. Andre syklus utgjøres av mastergraden, som består av 120 studiepoeng og normal studietid på to år. Tredje syklus er doktorgraden, i Norge kalt ph.d., som normalt skal gjennomføres på tre år. Det eksisterer også en fri doktorgrad utenfor dette systemet, dr.philos.-graden. Denne skal i prinsippet tilsvare ph.d.-graden i kvalitet og omfang.

3. Språkvalg i forskningspublikasjoner

Det finnes en rekke undersøkelser av språkvalg i forskningspublikasjoner knyttet til norske universiteter og høyskoler. Eldre undersøkelser, referert i *Mål og mening* s. 112, viser en sterk utvikling til fordel for engelsk i løpet av de siste årtiene av forrige århundre, mest innenfor naturvitenskapelige disipliner, men også innenfor samfunnsvitenskap og humaniora. Et spørsmål som vi skal forsøke å besvare her, er om denne utviklingen har fortsatt de siste årene, eller om fordelingen mellom engelsk og norsk har stabilisert seg.

I Norge skal alle forskningspublikasjoner registreres i den offentlige databasen Cristin (Current Research Information System In Norway).⁵ Dette gjelder ikke minst de publikasjonene som gir såkalte publikasjonspoeng, som i neste omgang påvirker bevilgningene den enkelte institusjon får hvert år fra regjeringen. Poenggivende publikasjonskanaler (tidsskrift og forlag) i denne *publiseringsindikatoren* deles i to nivåer, nivå 1 og nivå 2. Ca. 20 % av kanalene er såkalte nivå 2-kanaler. Disse er nominert av de ulike fagmiljøene som de beste innenfor sitt eller sine felt, og gir større poenguttelling enn nivå 1-publikasjoner. Da dette tonivåsystemet ble innført i 2006, fryktet mange at dette ville dreie forskningspubliseringen i enda større grad mot engelsk, ettersom de fleste nivå 2-kanalene var engelskspråklige. Innenfor samfunnsvitenskap og humaniora finnes det likevel enkelte nivå 2-tidsskrifter der norsk er hovedspråket, og det er særlig der faren for en slik utvikling mot mer engelsk er til stede, ettersom forskning innenfor realfag og medisin i dag så godt som utelukkende pu-

⁵ <http://www.cristin.no>

bliseres på engelsk. Det er likevel uklart om innføringen av publiseringsindikatoren har påvirket publiseringspraksisen med hensyn til språkvalg.

Det har også vært en del debatt rundt publikasjonsspråk innenfor samfunnsvitenskap og humaniora. I *Norsk i hundre!* formuleres argumentet for forskningspublisering på engelsk slik:

Forskning som legges fram bare på norsk, er utilgjengelig for alle som ikke behersker et nordisk språk. Det er i og for seg lett å tenke seg norske forskningsresultater som kanskje ikke vil vekke den store interessen internasjonalt. Men prinsipielt kan man ikke på forhånd si om noe forskningsresultat at det er uten enhver potensiell interesse utenfor det nordiske språkområdet. Internasjonaliseringen av forskningen er et åpenbart gode. Det er ikke noen god strategi å forsøke å avsondre seg fra den. (s. 73f.)

Denne formuleringen skapte en skarp offentlig debatt da dokumentet ble lagt fram i 2005, der de som kritiserte formuleringen, pekte på at det var viktig også å bevare norsk som publiseringspråk. Kritikken ble også koblet til den antatt språkvridende effekten av publiseringsindikatoren, som ble innført omtrent samtidig. I en noe nedtonet form, som i noen grad kommer kritikken i møte, finner vi argumentet fra *Norsk i hundre!* igjen i de språkpolitiske retningslinjene fra Universitets- og høyskolerådet fra året etter, sitert ovenfor: "Vitenskapelig publisering og formidling skal skje på det språk som er mest relevant og naturlig for det aktuelle fagmiljøet og tilpasset aktuell målgruppe."

Mål og mening legger sterk vekt på at norsk i tråd med definisjonen av parallellspråklighet skal ha forrang i den forstand at engelsk bare skal brukes der det er nødvendig av kommunikasjonsmessige hensyn. Om forskningspublisering heter det:

Men i mange ulike språkbrukssituasjoner, særleg når det er tale om forskningspublisering, og aller mest innanfor teknologiske, medisinske og naturvitenskaplege disiplinær, vil det svært ofte vera nødvendig å bruka engelsk i staden for norsk. (s. 122)

3.1 Språkvalg i poenggivende tidsskriftartikler, bøker og bokkapitler⁶

Det finnes dessverre lite publisert, oppdatert forskning på språkvalg i norske forskningspublikasjoner som gir oss et best mulig bilde av situasjonen i dag.⁷ En ressurs som burde kunne ha vært brukt, er forskningsinformasjonssystemet Cristin, som vi omtalte ovenfor. Men basen er ennå ikke pålitelig som statistikkgenerator, og det har derfor ikke vært brukt som grunnlag for framstillingen nedenfor.⁸

For forskningspublisering generelt har vi derfor basert oss på lysbildepresentasjoner knyttet til et foredrag holdt av seniorforsker Gunnar Sivertsen ved NIFU i 2011, som han velvillig har delt med oss (Sivertsen 2011). Her gis en oversikt over utviklingen mellom 2005 og 2010 for alle typer publikasjoner som gir uttelling i publiseringsindikatoren, dvs. vitenskapelige artikler i tidsskrifter, serier eller bøker og vitenskapelige monografier.

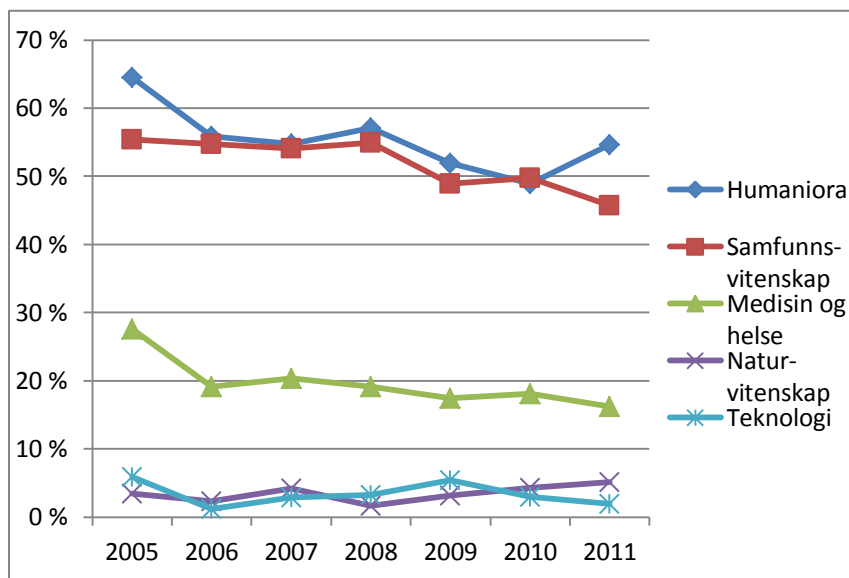
Figur 1 viser den relative utviklingen av andelen norskspråklige publikasjoner innenfor humaniora, samfunnsfag, medisin og helsefag, naturvitenskap og teknologi. Vi ser at norskandelen har sunket når det gjelder humaniora og samfunnsfag, fra ca. 65 % for humaniora og 55 % for samfunnsfag i 2005 til ca. 50 % i 2010. Medisin og helsefag ligger på snaut 20 %. For de to siste områdene, naturvitenskap og teknologi, var andelen av publikasjoner på norsk ca. 5 % gjennom hele perioden.

⁶ I det følgende refererer vi til denne typen enten som forskningspublisering eller generell forskningspublisering.

⁷ Begrepet språkvalg i denne sammenhengen er i høy grad en relativ størrelse. Valget er nok bare mer eller mindre reelt innenfor fagområder der det fremdeles publiseres og skrives avhandlinger på andre språk enn engelsk. Det er disse vi kommer til å konsentrere oss om nedenfor. Innenfor disipliner og større fagområder som i dag så å si utelukkende publiserer på engelsk, som f.eks. realfag, finnes det i liten grad noe reelt valg. Av konsistenshensyn har vi likevel valgt å bruke termen språkvalg uansett fagområde.

⁸ Takk til seniorforsker Gunnar Sivertsen ved Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) for råd her.

Figur 1: Utvikling i andelen av norskspråklige forskningspublikasjoner 2005–2011 fordelt på fagområder⁹

Kilde: Gunnar Sivertsen, NIFU.

Det er likevel viktig å være oppmerksom på at antallet norskspråklige publikasjoner ifølge Sivertsen (2011) økte fra ca. 2000 i 2006 til ca. 3000 i 2008 for senere å stabilisere seg der. Når andelen likevel går ned, er det fordi antallet publikasjoner på andre språk har økt i enda større grad.

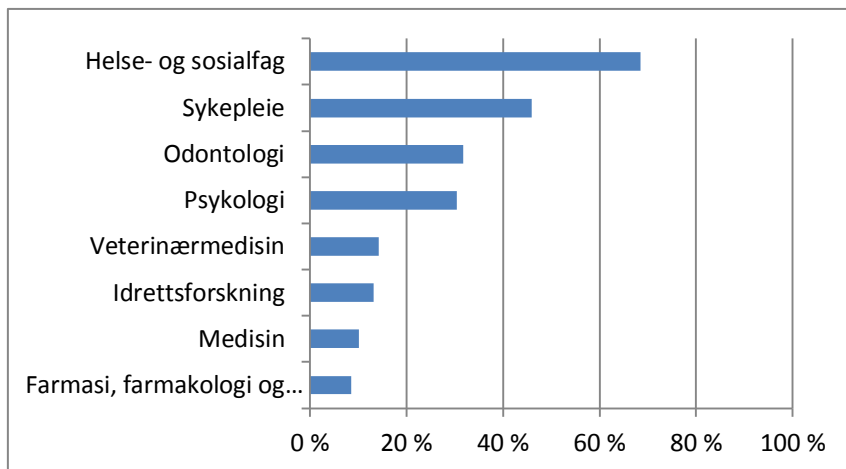
Fordeler vi denne økningen i publikasjoner på norsk på fagområdene, er det humaniora som øker mest, fra under 800 fra 2005–2006 til over 1.400 i 2009 og 2010. Samfunnsfag viser mye større variasjon, med en bunn på vel 800 i 2006 og topp i 2008 med vel 1.300. For de andre områdene ligger antallet konstant, på snaut 400 innen medisin og helsefag og under 100 innen naturvitenskap og teknologi. Dette betyr at norsk bare svekkes relativt, ikke absolutt.¹⁰

⁹ Vi takker Gunnar Sivertsen for å ha delt dataene med oss.

¹⁰ Ideelt burde denne oversikten ha vært sammenholdt med det totale antall publikasjoner innen hvert fagområde. Slike tall har vi dessverre ikke lyktes å finne fram til.

Innenfor de tre fagområdene med en viss andel publikasjoner på norsk, er det store forskjeller fra fag til fag. Figur 2 viser fordelingen innen medisin og helsefag i perioden 2005–2010.¹¹

Figur 2: Fordeling av andelen norskspråklige publikasjoner innenfor medisin og helse

Kilde: Sivertsen 2011.

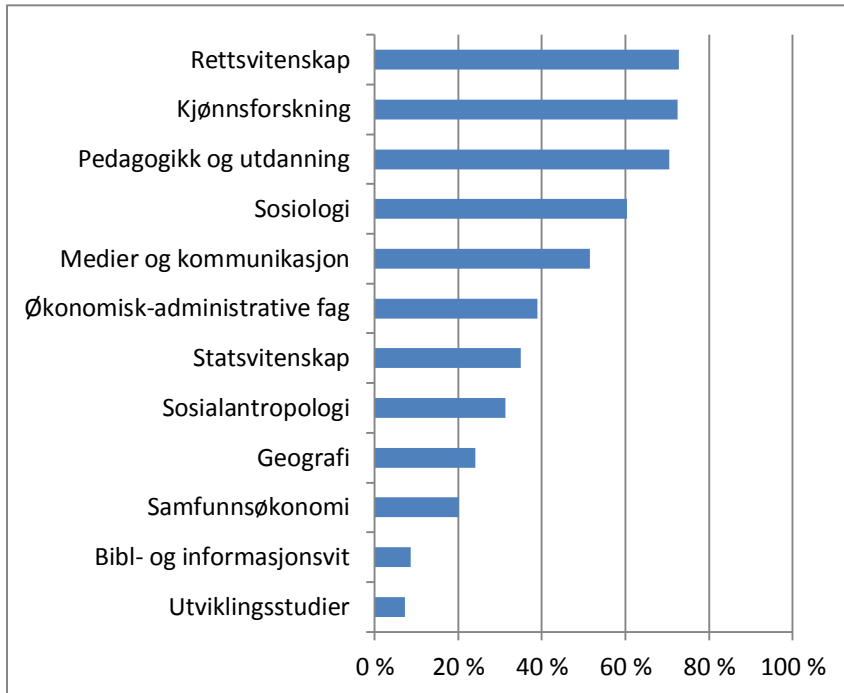
Vi ser at andelen spenner fra over 60 % i helse- og sosialfag, som i denne sammenhengen dekker forskning knyttet til profesjonsfag som sosialt arbeid, fysioterapi etc., til ca. 10 % for de mer akademiske disiplinene medisin og farmasi. Disse siste ligger derved ikke så mye over nivået innenfor naturvitenskap og teknologi.

Figur 3 viser den tilsvarende fordelingen innenfor samfunnsfag, som i denne sammenhengen også omfatter rettsvitenskap, altså juridiske fag. Nettopp dette faget ligger på topp med en norskspråklig andel på over 70 %. Også pedagogikk og utdanningsfag ligger på dette nivået. Begge forskningsområdene kan sies å ha et sterkt nasjonalt fokus, kanskje med unntak av allmenn

¹¹ For de aller fleste fagområdene som gjennomgås her, vil de publikasjonene som ikke er publisert på norsk, være på engelsk. Unntakene kan være sporadiske publikasjoner på et annet skandinavisk språk, samt på andre fremmedspråk, særlig innenfor fremmedspråksfagene under humaniora, jf. nedenfor.

pedagogisk teori, noe som kan forklare den høye norsk-andelen. At kjønnsforskning ligger like høyt, er vanskeligere å forklare. Dette er imidlertid et lite fagområde sammenlignet med de to andre, og derved kanskje mer utsatt for tilfeldige utslag.

Figur 3: Fordeling av andelen norskspråklige publikasjoner innenfor samfunnsfag

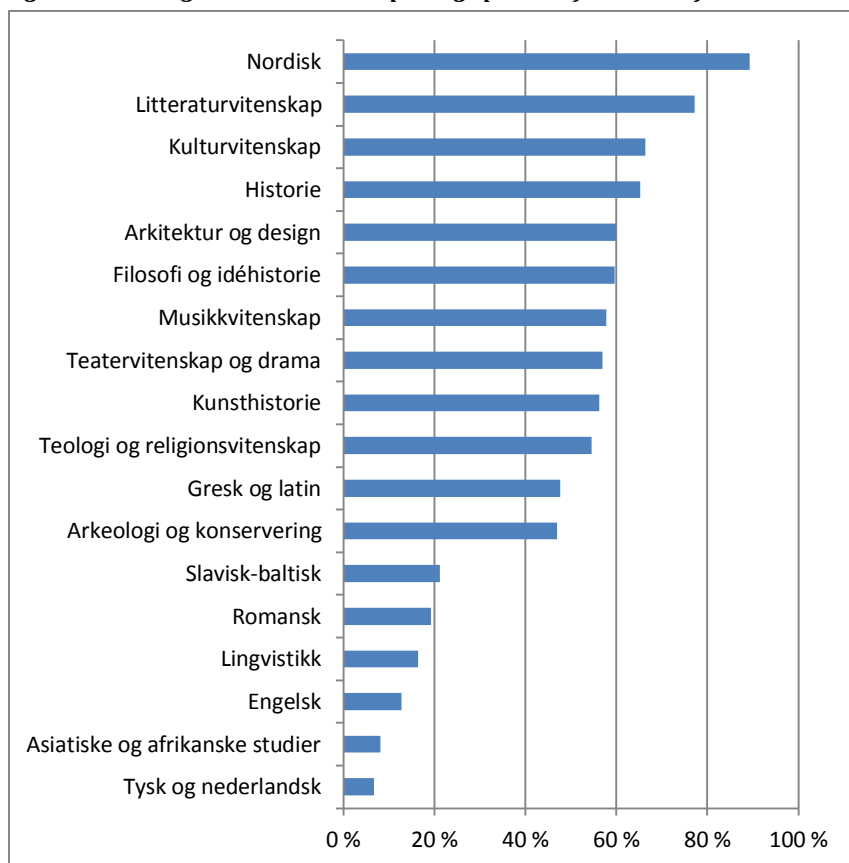
Kilde: Sivertsen 2011.

Av de tradisjonelle samfunnsfagene er det sosiologi som ligger høyest, med ca. 60 %, mens samfunnsøkonomi ligger lavest med ca. 20 %. Her ser vi tydelig avtegnede ulike, fagspesifikke publiseringskulturer. At utviklingsstudier ligger svært lavt er ikke overraskende, ettersom mye av denne forskningen foregår i internasjonale miljøer og er rettet mot et internasjonalt publikum. Til sist er det verd å legge merke til at økonomisk-administrative fag ligger relativt høyt, noe som kanskje er overraskende i lys av at dette er et fagområde som kan knyttes til det andre samfunns-

domenet som ofte knyttes til høyt innslag av engelsk, nemlig (deler av) næringslivet. Samfunnsøkonomi ser vi ligger markert lavere.

Figur 4 viser at også innenfor humaniora er spredningen stor. Ikke overraskende ligger nordiskfaget øverst, med en norskandel på ca. 90 %. Fagene deler seg ellers i nesten to atskilte grupper. I den øverste, rett under nordisk, kommer de såkalte kulturfagene med høy andel norskspråklige publikasjoner. Nederst kommer fremmedspråksfagene, som med unntak av gresk og latin viser markert lavere andel av publikasjoner på norsk. Bare rangeringen mellom gresk og latin over arkeologi og konservering bryter dette mønsteret. Her er forskjellen uansett svært liten.

Figur 4: Fordeling av andelen norskspråklige publikasjoner innenfor humaniora

Kilde: Sivertsen 2011.

Når det gjelder språkfagene, er det ellers all grunn til å tro at mange av publikasjonene som ikke er på norsk, er skrevet på språkene som utgjør studieobjektene, kanskje med unntak av nettopp de klassiske språkene og kanskje også de asiatiske og afrikanske studiene. Det er med andre ord ingen grunn til å tro at de resterende publikasjonene alle er skrevet på engelsk. En utvidelse av grafen i form av engelskspråklig påbygging på hver søyle ville gitt ytterligere innsikt her.

Konklusjonen etter denne gjennomgangen av publiseringspråk innenfor de fagområdene der norsk fremdeles er i utstrakt bruk, må først og fremst bli at bak alle de tre gjennomsnittene som framgår av figur 1 skjuler det seg svært stor spredning mellom fag. Ettersom Sivertsens materiale slik dette framgår av figur 2–4 ikke gir utvikling over tid for de ulike fagene, er det vanskelig å si i hvilken grad de generelle fallene som framgår av figur 1 finnes igjen på fagnivå. Men vi kan konstatere at når vi sammenholder tidsskriftsartikler, bøker og antologibidrag, er norsk som publiseringspråk blitt svekket i perioden 2005–2010 både innenfor humaniora og samfunnsfag. Men med ca. 50 % kan en likevel si at norsk fremdeles står sterkt. Også innenfor medisiner og helsefag er norsk fremdeles til stede, men på et lavere nivå.

3.2 Språkvalg i doktoravhandlinger

Vi går nå videre til en analyse av språkvalget i doktoravhandlinger. Vi antar at dette i stor grad avspeiler rådende publiseringsnormer innenfor et gitt fagmiljø. Og siden avhandlingene innen de fleste fagområder normalt skrives av unge mennesker på vei inn i en forskerkarriere, vil de kanskje også kunne si noe om utviklingen når det gjelder ordinær forskningspublisering, i og med at de i hvert fall et stykke på vei vil avspeile språkvalget til forskere som har det meste av sin karriere foran seg.

Mange institusjoner har retningslinjer som gjelder språkvalg i avhandlinger. Vi vet ikke i hvilken grad dette gjelder generelt i Norge. Men vi har sett nærmere på de tre universitetene som undersøkelsen til sist i dette underkapitlet dekker.

Ved Universitetet i Bergen (UiB) gjelder regelen om at avhandlingen normalt skal skrives på engelsk eller norsk, for hele institusjonen. Univer-

sitetet i Oslo (UiO) og Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) overlater bestemmelser om språk til fakultetene. Vi sjekket først de utfyllende forskriftene ved de medisinske og realfaglige fakultetene, der vi regner sannsynligheten er størst for å finne krav om engelsk. Ved Det medisinske og Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet ved UiO skal avhandlingen ved det første skrives på engelsk eller norsk (§ 10.1), ved det andre skal den "normalt skrives på engelsk" (§ 10.1). Tilsvarende har vi ved NTNU sjekket de utfyllende reglene for tre fakulteter: Fakultet for naturvitenskap og teknologi, der avhandlingen fortrinnsvis skal være skrevet på engelsk eller norsk (§ 7.4), Det medisinske fakultet, som krever at avhandlingen normalt skrives på engelsk (§ 10.1) og Fakultet for ingeniørvitenskap og teknologi, som så vidt vi kan se ikke har noen bestemmelse om språkvalg i sine utfyllende regler. Men at forventningen er engelsk, ser vi av kravet om at minst en av artiklene skal publiseres i et anerkjent, internasjonalt tidsskrift.

Vi har deretter sett på de fakultetene som skal undersøkes nærmere nedenfor, der vi finner et mer eller mindre høyt innslag av avhandlinger skrevet på norsk. Ved UiB gjelder regelen om språkvalg som nevnt hele universitetet, og stiller engelsk og norsk likt. Ved NTNU sier Det humanistiske fakultet i sine felles bestemmelser for ph.d.-programmene (s. 25) at avhandlingen fortrinnsvis skal være skrevet på norsk eller engelsk, altså med samme formulering som Fakultet for naturvitenskap og teknologi, men med språkene i omvendt rekkefølge. I håndboka for ph.d.-kandidater til Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse er det ikke formulert noe språkkrav, men det henvises til at avhandlinger på engelsk eller et annet fremmedspråk skal ha sammendrag på norsk og omvendt. På nettsidene til Det juridiske fakultet ved UiO har vi ikke funnet noen formulering om språkvalg. Det humanistiske fakultet oppfordrer i sin programplan for ph.d.-kandidatene til å skrive avhandlingen "på engelsk eller det språket som vurderes som mest faglig relevant," mens Det samfunnsvitenskapelige fakultet i sin programplan krever at avhandlingen "skal skrives på norsk, svensk, dansk eller engelsk." I tillegg har de fleste formuleringene tillegg som krever søknad for å få skrive på et annet språk enn engelsk eller norsk. Som vi skal se, gjøres dette utelukkende innenfor fremmedspråkfagene.

Vi ser at det ikke er vesentlige forskjeller i språkkravene mellom de realfaglige og medisinske fagområdene på den ene siden, og de humanistiske og samfunnsvitenskapelige på den andre. Når praksisen likevel er svært ulik, må denne derfor være forankret i noe annet. Vi tror løsningen langt på vei kan kobles til formuleringen vi refererte ovenfor fra Fakultet for ingeniørvitenskap og teknologi ved NTNU, nemlig at minst én av artiklene som inngår i avhandlingen skal være publisert internasjonalt. Går vi til de andre realfaglige fakultetene, finner ved vi flere av dem tilsvarende formuleringer, som gjør de mer åpne formuleringene om språkvalg mer eller mindre irrelevante. Det medisinske fakultet ved UiO, som med hensyn til språkvalg åpner for engelsk eller norsk, krever for eksempel når det gjelder avhandlingens form at den "bør bestå av minst tre (3) vitenskapelige artikler publisert i eller innsendt for vurdering i internasjonale tidsskrift med fagfellevurdering." Her står det rett nok "bør", og noe senere i samme paragraf (§ 10.2) står det at ikke publiserte monografier også kan aksepteres. Gitt kravet om at artikler som er del av en avhandling må publiseres internasjonalt, begrenses muligheten til å velge norsk til monografiformen. Vi vet ikke hvor mange som i dag velger monografiform innenfor realfag og medisin, men vi har all grunn til å tro at den er svært sjelden. Når artikkelbaserte avhandlinger er normen, og når disse i tillegg baseres på samforfatterskap, sier det seg selv at valg av monografiform og derved norsk som mulig avhandlingsspråk, blir et marginalt fenomen.¹²

Artikkelbaserte avhandlinger blir etter hvert mer alminnelige også innenfor samfunnsvitenskap og humaniora. Sannsynligvis er forskjellen mellom fagområdene store, og vi vil tro at det er en sammenheng mellom valg av avhandlingsform og språk også her, i den forstand at overgang til større grad av artikkelbaserte avhandlinger kobles til krav om internasjonal publisering. Men i det minste innenfor noen fag finner vi skandinavisk-språklige tidsskrifter som mulige publikasjonskanaler for artiklene som inngår i avhandlingen. Koblet med fravær av krav om internasjonal publi-

¹² I 2010 ble det bare skrevet to realfaglige avhandlinger på norsk, begge ved Universitetet i Agder (UiA). Av de tre som ble skrevet innen medisin, ble én skrevet ved UiT og to ved UiB.

sering av artiklene gjør dette at vi også finner artikkelbaserte avhandling-er på norsk, f.eks. innenfor nordisk språkvitenskap.

3.2.1 *De nasjonale forskerutdanningsevalueringene i 2002 og 2012*

Det finnes dessverre ingen spesialiserte, publiserte undersøkelser av språkvalg i doktoravhandlinger. Det viktigste utgangspunktet vi har funnet, er to nasjonale evalueringer av norsk forskerutdanning fra hhv. 2002 og 2012 der språkvalg i avhandlinger nevnes kort. Med utgangspunkt i disse legger vi fram en analyse av avhandlinger skrevet i perioden 2009 til 2012, der vi konsentrerer oss om de tre største breddeuniversitetene i Norge, UiO, UiB og NTNU, og videre om fakultetene der norsk eller et annet skandinavisk språk ennå er i utstrakt bruk, nemlig de samfunnsvitenskapelige, humanistiske og rettsvitenskapelige fakultetene. Ved de realfaglige og helsefaglige fakultetene er norsk knapt i bruk lenger som avhandlingsspråk, på tross av at retningslinjene i mange tilfeller åpner for at avhandlingen kan skrives på norsk, jf. ovenfor.

Evalueringsrapporten fra 2002 (Kyvik 2002) inneholder en tabell som viser at med unntak av humaniora ble de aller fleste doktoravhandlinger allerede på 1990-tallet skrevet på engelsk, jf. tabell 1. *Dr. art.* er den daværende humanioragraden, *dr. oecon.* er graden knyttet til samfunnsøkonomi. De andre skulle være selvforklarende.

Tabell 1: Språkvalg i doktoravhandlinger innen utvalgte fagområder 1993–2000

Språk	Dr. art.	Dr. oecon.	Dr. ing.	Dr. med.	Dr. odont.	Alle
Norsk	49 %	16 %	6 %	2 %	5 %	15 %
Engelsk	40 %	82 %	93 %	95 %	95 %	81 %
Både norsk og engelsk	2 %	2 %	1 %	3 %	-	2 %
Annet språk	9 %	-	-	-	-	2 %
N	151	49	257	206	21	684

Kilde: Kyvik 2002: 81.

Merk at *dr. scient.* (naturvitenskap) og *dr. polit.* (samfunnsfag) ikke er med her. Når det gjelder det første området, er det neppe grunn til å tro at det atskiller seg fra de medisinske fagområdene. Men når det gjelder samfunnsvitenskap ville det ha vært interessant å se hvordan språkvalget

fordeler seg, gitt at norsk står sterkere i samfunnsvitenskapelige forskningspublikasjoner enn i realfag, jf. diskusjonen i forrige avsnitt.

Schwach (2004: 33) legger imidlertid fram sammenlignbare data fra to samfunnsvitenskapelige fag, nemlig statsvitenskap og pedagogikk. Data-ene består av årsserier, fra 1991–2000 for statsvitenskap og 1990–2002 for pedagogikk. I tabell 2 har vi slått seriene sammen i to grupper, før og etter 1996. Prosentene angir hvor stor del av avhandlingene ble skrevet på norsk.

Tabell 2: Andel doktoravhandlinger på norsk innen statsvitenskap og pedagogikk¹³

Fag	T.o.m. 1996	Etter 1996	Samlet
Statsvitenskap (1991–2000)	62 % (N=24)	59 % (N=34)	60 %
Pedagogikk (1990–2002)	77 % (N=26)	67 % (N=33)	71 %

Kilde: Schwach 2004.

Vi ser at for statsvitenskap ligger norskandelen godt over humaniorandelen i tabell 1. Pedagogikk ligger enda høyere, men i motsetning til statsvitenskap viser den et markert fall fra den første halvdel av 90-tallet til den andre.

Et av spørsmålene i en spørreundersøkelse som ble utført i forbindelse med forskerutdanningsevalueringen i 2012, var "Hvor stor andel av avhandlingene som ble levert i løpet av 2010 ble skrevet på engelsk (eventuelt på andre fremmedspråk)?" (Thune *et al.*: 119). I selve evalueringsrapporten er dessverre ikke resultatene framstilt tabellarisk eller grafisk. I stedet finner vi følgende oppsummering:

In terms of language, 54 per cent of the PhD programme units report that more than 80 per cent of all dissertations are written in a foreign language, particularly within health/medical sciences, natural sciences, agriculture and economics/management. Units with lower shares of dissertations in foreign languages are found within the humanities, social sciences, law and education. (s. 51)

¹³ Norsk svarer her til det Schwach kaller skandinaviske språk. Det er ikke mange avhandlinger som skrives på dansk og svensk (fra Universitetet i Bergen har vi funnet bare én fra 2009 til 2012), men i og med at spørsmålet i 2012 var "engelsk eller andre fremmedspråk", er det sannsynlig at ev. avhandlinger på dansk og svensk er blitt klassifisert sammen med de norskspråklige i 2000 og sammen med de engelskspråklige i 2010.

En av forfatterne av rapporten har imidlertid stilt til disposisjon en oversikt for oss som viser prosent per fakultet for universitetene og prosent per institusjon for høyskoler.¹⁴ Ved å samle faglig nærliggende fakulteter og institusjoner, slik som i tabell 3, får vi en viss oversikt over språkvalgsituasjonen innen ulike fagområder i 2010.

Vi ser at det innenfor realfag og medisin så å si bare skrives på engelsk. Om vi sammenligner med tallene for de realfaglige og medisinske doktorgradene fra 1990-årene i tabell 1, ser vi at det lille som var av norsk den gang, nå nesten er utradert, jf. også fotnote 10 ovenfor.

Tabell 3: Andel norsk i doktoravhandlinger fra ulike fagområder i 2010

Fakultets- eller faggruppering	Antall avhandlinger	Andel norsk
Realfag (ett fakultet hver ved UiO, UiB, (UiS) og UiA, tre fakultet ved NTNU)	377	1 %
Helsefag (fakultetene ved UiB, NTNU og UiT) ¹⁵	184	2 %
Handelshøyskolene (NHH, Handelshøgskolen i Bodø, Handelshøgskolen BI)	34	6 %
Samfunnsfag (de samfunnsvitenskapelige fakultetene ved UiO, UiB, NTNU, UiS og UiN, Det psykologiske fakultet ved UiB og Fakultet for utdanningsvitenskap ved UiO)	147	24 %
Teologi (UiO, Menighetsfakultetet og Misjonshøgskolen)	10	30 %
Humaniora (fakultetene ved UiO, UiB, UiS og NTNU)	81	37 %
Rettsvitenskap (fakultetene ved UiO, UiB og UiT)	26	54 %

Kilde: NIFU.

En direkte sammenligning mellom tallene fra 1990-årene i tabell 1 og 3 er vanskelig, fordi disse tar for seg fagområder på tvers av institusjoner, mens undersøkelsen fra 2010 tar utgangspunkt i administrative enheter ved de ulike institusjonene, der fordelingen av fag på fakulteter vil variere fra én institusjon til en annen.

¹⁴ Takkt til Terje Bruen Olsen i NIFU for rask og imøtekommende oppfølging.

¹⁵ Universitetet i Oslo besvarte ikke spørsmålet.

Likevel er det mulig å se en utvikling mot mindre norsk og mer engelsk fra 1990-tallet til 2010, i det minste for humaniora, som har falt med vel ti prosentpoeng. For samfunnsfag er det vanskeligere å påvise en allmenn nedgang, siden vi har bare data fra tre enkeltfag fra 1990-årene.

3.2.2 Språkvalg i avhandlinger fra tre universiteter 2009–2012

I den siste delen av dette avsnittet om doktoravhandlinger skal vi se nærmere på utviklingen innenfor samfunnsfag, humaniora og rettsvitenskap ved de tre største universitetene i Norge, UiO, UiB og NTNU.¹⁶ Vi har sett på samtlige doktoravhandlinger forsvart ved de relevante fakultetene over fire år, fra 2009 til 2012. For hver avhandling har vi notert språk i tittel, år, universitet, fakultet og institutt.¹⁷ Til sammen er 907 avhandlinger kartlagt.¹⁸

En videre sammenligning ned på fagnivå er likevel som nevnt ikke alltid like lett, fordi fag er organisert ulikt i institutter og med hensyn til fakultetstilhørighet ved de tre institusjonene. Et godt eksempel er samfunnsfagene på fakultetsnivå. Ved UiO hører pedagogikk til et eget fakultet for utdanningsvitenskap, mens det inngår i Det psykologiske fakultetet ved UiB. Psykologi er på sin side en del av de samfunnsvitenskapelige

¹⁶ Med utgangspunkt i figur 1, som viser at også medisin og helse har et visst innslag av norsk, burde kanskje også avhandlinger fra dette området ha vært undersøkt. Det ser imidlertid ut til at doktoravhandlinger på norsk er svært sjeldne her. En stikkprøve av avhandlinger fra Det medisinsk-odontologiske fakultet ved UiB bekrefter dette. Bare 10 av til sammen 352 avhandlinger, dvs. 2,8 %, ble skrevet på norsk i årene 2009–2012. Det er liten grunn til å tro at dette er annerledes ved de to andre universitetene. I samme periode ble ingen avhandlinger ved Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet skrevet på norsk.

¹⁷ Kildene for denne undersøkelsen er tilgjengelig på nettet. For UiOs vedkommende er lister over alle avhandlinger, ordnet kronologisk, lagt ut av hvert fakultet, se f.eks.

<http://www.jus.uio.no/forskning/arrangementer/disputaser/>. Når det gjelder UiB, har vi brukt fortegnelsen over pressemeldinger for hver disputas (http://www.uib.no/info/dr_grad/), og ved NTNU publikasjonsdatabasen DiVA (<http://ntnu.diva-portal.org/smash/searchad.jsf?rvn=13>).

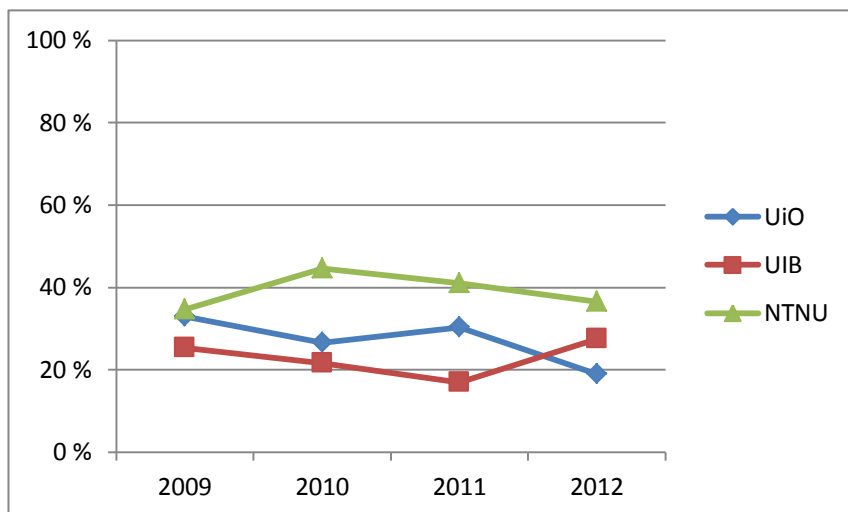
¹⁸ Som nevnt i fotnote 4 har Norge to formelt likestilte doktorgrader, ph.d.-graden som er knyttet til institusjonell forskerutdanning, og dr.philos.-graden, som er en fri grad. Den siste er i dag relativt sjelden, og i stor grad begrenset til samfunnsfag og humaniora. Vi har ikke vært i stand til å skille mellom disse i undersøkelsen. Det kan tenkes at dr.philos.-avhandlinger i noe større grad enn ph.d.-avhandlinger skrives på norsk. Men siden de er fåtallige, vil ikke dette i avgjørende grad påvirke resultatene.

fakultetene ved UiO og NTNU. Når vi skal sammenligne samfunnsfagene som gruppe ved de tre institusjonene, må vi derfor for UiOs del slå sammen fakultetene for samfunnsvitenskap og for utdanningsvitenskap og for UiBs del fakultetene for psykologi og for samfunnsvitenskap for å få sammenlignbare størrelser.

Innenfor humaniora går de samme fagene i stor grad igjen fra fakultet til fakultet. Men ved alle de tre fakultetene har hvert institutt ansvar for flere fag, med en fordeling som varierer. Det vil si at det er vanskelig å bryte materialet ned på fagnivå med utgangspunkt i instituttene, som kildene våre tar utgangspunkt i. Dette ville ha krevd en kvalitativ analyse ned på avhandlingsnivå som ikke har vært mulig innenfor rammene av denne framstillingen.

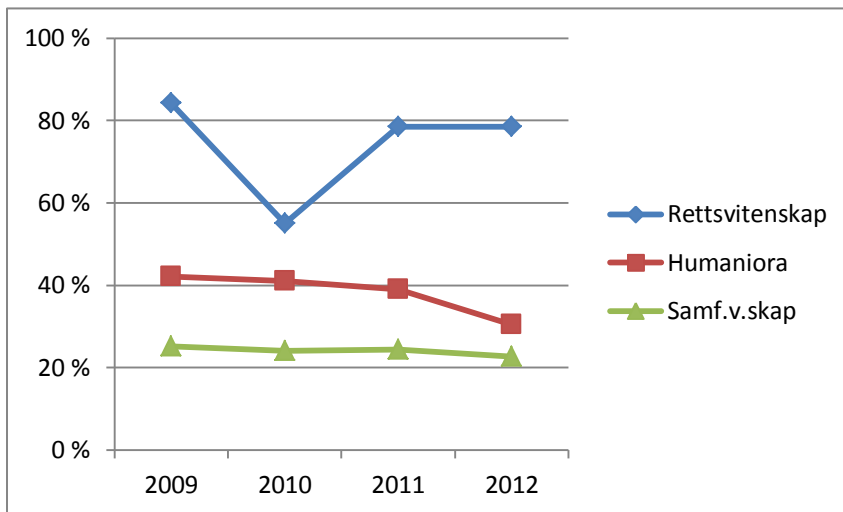
La oss først se om de tre institusjonene skiller seg fra hverandre med hensyn til språkvalg uavhengig av fagområde. Her kan vi bare sammenligne humaniora og samfunnsfag ved de tre institusjonene, ettersom rettsvitenskap bare er representert ved UiO og UiB. Resultatet vist i figur 5 kan tyde på at norsk står noe sterkere ved NTNU enn ved UiO og UiB. Men forskjellene er små, og varierer fra år til år.

Figur 5: Andelen norsk i doktoravhandlinger innenfor humaniora og samfunnsvitenskap fordelt på institusjoner

Vi fortsetter med å sammenligne de tre fagområdene. Figur 6, der samfunnsvitenskap i tillegg til de tre samfunnsvitenskapelige fakultetene også omfatter utdanningsvitenskap ved UiO og psykologi ved UiB, viser gjennomsnitt for hvert år. Vi ser at mens innslaget av norskspråklige avhandlinger holder seg noenlunde konstant, i overkant av 20 % for samfunnsfag, synker det for humaniora med ca. 10 %. For rettsvitenskap er det vanskeligere å se en trend. Bare UiO og UiB tilbyr faget, og antall avhandlinger er lavere; totalt 67, mot 604 og 306 for hhv. samfunnsfag og humaniora. Hvis en ser bort fra 2010, da UiO produserte et uvanlig stort antall avhandlinger på engelsk, ligger andelen ca. 80 %.

Figur 6: Andelen norsk i doktoravhandlinger innenfor tre fagområder

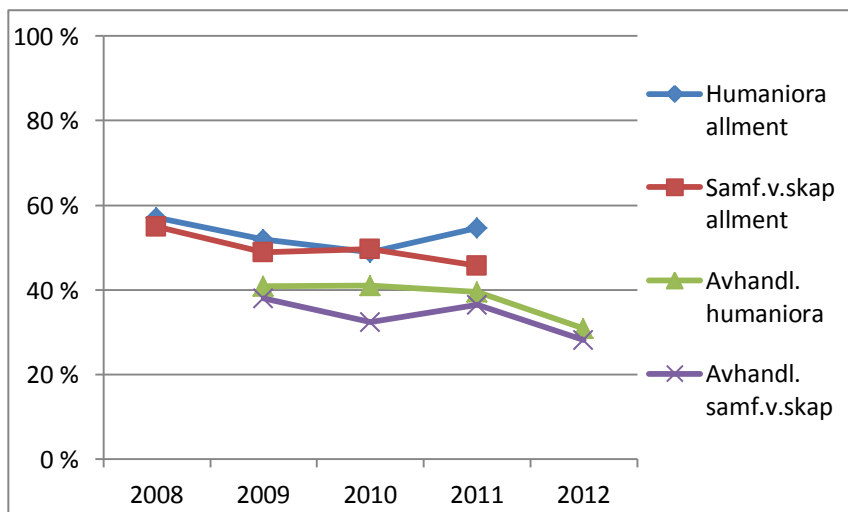

For både humaniora og samfunnsfag tyder grafen på at gjennomsnittlig norskandel i doktoravhandlinger ligger lavere enn i vanlig forskningspublisering, slik denne framgår av figur 1. Datagrunnlaget er imidlertid ikke helt sammenlignbart. I figur 1 er psykologi regnet som helsefag, jf. underinndelingene som framgår av figur 2 til 4. Her er faget lagt under samfunnsfag i tråd med vanlig fakultetsinndeling. Rettsvitenskap er på den annen side en del av samfunnsfag i figur 1, og må derfor legges inn i grunnlaget for samfunnsvitenskapskurven om tallene skal bli sammenlignbare. I tillegg er mediefag regnet som samfunnsfag i figur 3, mens det tilhører de humanistiske

fakultetene ved UiO og NTNU. Ved UiO har faget sitt eget institutt, noe som gjør at avhandlingene kan overføres til samfunnsfag uten problem. Ved NTNU deler det institutt med kunstfag, slik at en identifisering av de medie-faglige avhandlingene her krever en kvalitativ vurdering av hver avhandling. Dette gjelder også avhandlingene som er skrevet innenfor utdanningsvitenskap ved Det psykologiske fakultet ved UiB. Disse hører til under samfunnsfag i inndelingen i figur 3 og må trekkes ut av de psykologiske avhandlingene på kvalitativt grunnlag før de ev. kan overføres til helsefag. Dette har vi ikke forsøkt å gjøre. Effekten av ikke å gjøre disse to kvalitative justeringene vil uansett sannsynligvis være små.

Ved å trekke ut psykologi og legge resultatene fra rettsvitenskap og medievitenskap ved UiO inn i datagrunnlaget for samfunnsvitenskap, får vi et resultat, som vi med forbehold om de utelatte kvalitative justeringene nevnt i forrige avsnitt, kan sammenligne med utviklingen når det gjelder andel av publikasjoner på norsk innenfor generell publisering slik denne framgår av figur 1. Denne sammenligningen er gjort i figur 7. For generell publisering er bare data fra 2008 og senere tatt med.

Figur 7: Sammenligning av utviklingen innenfor generell publisering med utviklingen knyttet til doktoravhandlinger innenfor samfunnsvitenskap og humaniora

Vi ser at innenfor begge fagområdene velges norsk sjeldnere i doktoravhandlinger enn i den generelle publiseringen, noe som med mange forbehold kan tyde på at yngre forskere innenfor fag der norsk er et mulig valg, i større grad enn eldre velger å publisere sine forskningsresultater på et annet språk enn norsk, i de aller fleste tilfeller engelsk. Vi ser også en nedgående tendens, innenfor generell publisering (se også figur 1) så vel som i avhandlinger.

Vi skal nå bryte ned språkvalg på instituttnivå. Fordi fag og institutter som nevnt ikke er sammenfallende, er det å oversette en slik analyse til et mer meningsfylt fagnivå vanskelig. Men særlig innenfor samfunnsfag kan vi komme et stykke på vei. Resultatene kan vi deretter så langt som mulig sammenligne med fordelingen for forskningspublisering generelt i figur 3 og 4 ovenfor. Fordi vi på dette nivået vil ha relativt få avhandlinger i hver kategori, ser vi de fire årene under ett.

Tabel 4–6 viser andelen av avhandlinger på norsk ved de samfunnsvitenskapelige fakultetene ved UiO, UiB og NTNU. Instituttene i hver tabell er ordnet etter stigende norskprosent. For alle instituttene i de tre tabellene er den komplementære prosenten engelskandelen.

Tabell 4: Språkvalg i doktoravhandlinger ved de samfunnsvitenskapelige og utdanningsfaglige fakultetene ved UiO, 2009–2012

Institutt	N	% norsk
Økonomisk institutt	27	0 %
Psykologisk institutt	87	6 %
Sosialantropologisk institutt	17	12 %
Institutt for statsvitenskap	39	15 %
Senter for teknologi, innovasjon og kultur	11	18 %
Det utdanningsvitenskapelige fakultet	56	46 %
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi	39	59 %

Tabell 5: Språkvalg i doktoravhandlinger ved de samfunnsvitenskapelige og psykologiske fakultetene ved UiB, 2009–2012

Institutt	N	% norsk
Institutt for økonomi	11	0 %
Institutt for sosialantropologi	14	0 %
Institutt for informasjons- og medievitenskap	16	6 %
Institutt for geografi	13	8 %
Det psykologiske fakultet	85	20 %
Institutt for administrasjons- og organisasjonsvitenskap	10	20 %
Institutt for sammenliknende politikk	15	20 %
Sosiologisk institutt	9	44 %

Tabell 6: Språkvalg i doktoravhandlinger ved Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse ved NTNU, 2009–2012

Institutt	N	% norsk
Institutt for samfunnsøkonomi	4	0 %
Institutt for bevegelsesvitenskap	3	0 %
Institutt for industriell økonomi og teknologiledelse	29	3 %
Psykologisk institutt	23	13 %
Institutt for sosiologi og statsvitenskap	29	34 %
Geografisk institutt	13	38 %
Pedagogisk institutt	14	50 %
Program for lærerutdanning	5	60 %
Sosialantropologisk institutt	3	67 %
Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap	28	68 %
Norsk senter for barneforskning	4	75 %

Et fag som har egne institutter ved alle de tre fakultetene, er (samfunns-) økonomi. Her ser ikke norsk ut til brukes i det hele tatt lenger som publiseringsspråk. Både ved UiO og UiB og ved de to instituttene ved NTNU med økonomi i navnet er så å si alle avhandlingene skrevet på engelsk. I figur 3 ser vi at når det gjelder forskningspublisering generelt i perioden 2005–2010, lå norskandelen innenfor faget på ca. 20 %.

Sosialantropologi har også egne institutter ved alle de tre universitetene. Også her står engelsk sterkt. Ved UiB er samtlige avhandlinger skrevet på engelsk, mens 12 % er skrevet på norsk ved UiO. NTNU skiller seg ut, men antall avhandlinger er svært lavt. Også her er norskandelen markert lavere enn den vi kan lese ut av figur 3 ovenfor, som viser vel 30 %.

Geografi har egne institutter ved NTNU og UiB. Disse avviker markert fra hverandre. Mens 38 % av avhandlingene fra NTNU ble skrevet på norsk, er den tilsvarende prosenten nede i 8 ved UiB. Ettersom geografi er et fag med forbindelser både til realfag og samfunnsfag, kan det tenkes at denne forskjellen går tilbake på vektlegging av ulike deler av faget ved de to institusjonene. Tar vi ut et gjennomsnitt for NTNU og UiB, blir norskandelen temmelig lik den som framgår for faget i figur 3. Ved UiO deler (samfunns-)geografi institutt med sosiologi. Her er norskandelen hele 59 %. I figur 3 ligger geografi og sosiologi langt fra hverandre, geografi med ca. 25 % norskspråklige publikasjoner og sosiologi med hele 60 %. Det er derfor nærliggende å tro at bak de 59 % for instituttet som helhet kan gjemme seg en ulik fordeling for de to fagene. Om det er tilfellet, er det mye som tyder på at sosiologi ved UiO nå faktisk ligger over gjennomsnittet i figur 3.

Mens sosiologi deler institutt med geografi ved UiO, deler det institutt med statsvitenskap ved NTNU. Bare ved UiB har sosiologi eget institutt. Her er andelen norsk 44 %. Dette er relativt høyt, men likevel ikke så høyt som i figur 3. Relativt kan det derved se ut som sosiologi fremdeles er et fag der norsk står sterkt som publikasjonsspråk, siden begge de to andre instituttene som omfatter sosiologi, viser en høy andel norskspråklige avhandlinger i forhold til de fleste andre institutter.

Bare UiO har et eget institutt for statsvitenskap. Mens faget ved NTNU som nevnt deler institutt med sosiologi, har UiB to fag som sammen i stor grad tilsvarer faget, nemlig administrasjons- og organisasjonsvitenskap og sammenlignende politikk. I figur 3 ligger statsvitenskap atskillig lavere enn sosiologi, ca. 35 mot 60 %. Ved sosiologi og statsvitenskap ved NTNU ligger norskandelen på 34 % (N=29). Dette gjennomsnittet tilsvarer den laveste prosenten av de to fagene i figur 3, dvs. statsvitenskap. Ved statsvitenskap ved UiO er norskandelen 15 % (N=39), mens de to instituttene ved UiB begge har 20 %. Begge disse ligger med andre ord lavere enn tallet for statsvitenskap rapportert i figur 3.

Av figur 2 ser vi at 25 % av forskningspublikasjonene innenfor psykologi i årene 2005–2010 var på norsk. UiO og NTNU har egne institutter for psykologi. Også her finner vi en markert lavere norskandel i doktoravhandlingene, hhv. 6 % ved UiO og 13 % ved NTNU. Ved UiB omfatter Det psykologiske fakultet også de pedagogiske fagmiljøene. Andelen avhandlinger på norsk ved fakultetet i Bergen er 20 %, altså noe høyere enn ved UiO og NTNU. Det er ikke urimelig å tro at dette skyldes innslaget av pedagogikk. Vi ser av figur 3 at 70 % av forskningspublikasjonene innenfor pedagogikk og utdanning var på norsk i årene 2005–2010, mens prosenten for psykologi som nevnt var 25. Det vil derfor ikke være overraskende om det at tallene fra UiB også omfatter pedagogikk fører til en høyere gjennomsnittsprosent enn den vi finner ved de rene psykologiske instituttene. Om dette er tilfellet, ser vi også en markert nedgang for psykologi i forhold til den generelle forskningspubliseringen rapportert i figur 3.

Antakelsen om at pedagogikk er årsaken til at norskandelen ved det psykologiske fakultetet ved UiB gjør at dette ligger høyere enn de psykologiske instituttene ved UiO og NTNU, får støtte når vi ser på pedagogikk ved de to andre institusjonene. Ved det utdanningsvitenskapelige fakultetet ved UiO ble 46 % av avhandlingene skrevet på norsk. Ved NTNU finner

vi to enheter som dekker fagfeltet, Program for lærerutdanning og Pedagogisk Institutt. Her ble hhv. 60 og 50 % av avhandlingene skrevet på norsk, med et gjennomsnitt på 53 %. Igjen ser vi at de relative resultatene fra figur 3 reproduseres, men på et atskillig lavere nivå.

Et institutt/fagområde ved NTNU som savner motsvar ved de to andre fakultetene er Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap. Faget sosialt arbeid gir ifølge instituttets nettside "innsikt i sosialt arbeid som kunnskaps- og forskningsfelt", mens helsevitenskap defineres som "en bred innføring i helse belyst fra samfunnsvitenskapelige og humanistiske tilnærminger som for eksempel psykologi, sosiologi, antropologi, geografi, filosofi, etikk og historie." Hele 68 % av de 28 avhandlingene forsvart ved instituttet var på norsk. Også ved Norsk senter for barneforskning kan norsk se ut til å stå sterkt, men tallet på avhandlinger er svært lavt.

Sammenfatter vi nå samfunnsfagene, øyner vi en svekking av norsk innen alle fag når vi sammenligner avhandlingsspråk med generelt publiseringsspråk. Samtidig ser det ut til at det relative forholdet mellom fagene holder seg. Der norsk stod relativt sterkt i generelle forskningspublikasjoner mellom 2005 og 2010, står norsk også relativt sterkt i doktoravhandlinger forsvart mellom 2009 og 2012. Setter vi dette inn i et generasjonsperspektiv, er det likevel mye som tyder på at norsk som publiseringsspråk fremdeles svekkes.

Resultatene for humaniora er som nevnt vanskeligere å analysere på samme måte, fordi det her er atskillig mindre samsvar mellom fag og institutt enn innenfor samfunnsfagene. Når det gjelder fremmedspråkene, er det naturlig å tro at med unntak av engelskfaget er det et vesentlig innslag av angjeldende språk, altså ikke nødvendigvis engelsk, der det ikke er norsk. Ved Institutt for fremmedspråk ved UiB er bare 7 % av 27 avhandlinger skrevet på norsk, mot 37 % på engelsk, jf. tabell 8. De resterende 56 % er skrevet på et annet fremmedspråk. Ved Institutt for moderne fremmedspråk ved NTNU er det bare forsvart tre avhandlinger i perioden. Alle disse er på et annet fremmedspråk enn engelsk. Ved UiO er de europeiske fremmedspråkene lagt til samme institutt som litteraturvitenskap. 29 % (N=21) er her skrevet på et annet fremmedspråk en engelsk, noe som viser at tradisjonen med å skrive avhandlinger på andre europeiske fremmedspråk, i materialet tysk, fransk eller spansk, lever i beste velgående ved alle tre universitetene.

Dessverre tilhører fag med høy og lav norskanandel slik denne framgår av figur 4 i mange tilfeller samme institutt. Å sammenligne instituttprosentene direkte med prosentene i figuren vil derfor i de aller fleste tilfellene være umulig. For alle instituttene i de tre tabellene nedenfor er den komplementære prosenten engelskandelen, unntatt instituttene for fremmedspråk.

Tabell 7: Språkvalg i doktoravhandlinger ved Det humanistiske fakultet, UiO 2009–2012

Institutt	N	% norsk
Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk	21	5 %
Institutt for kulturstudier og orientalske språk	23	13 %
Institutt for filosofi, idé- og kunsthistorie og klassiske språk	23	13 %
Institutt for musikkvitenskap	6	17 %
Institutt for medier og kommunikasjon	19	37 %
Institutt for lingvistiske og nordiske studier	27	56 %
Institutt for arkeologi, konservering og historie	32	63 %

Tabell 8: Språkvalg i doktoravhandlinger ved Det humanistiske fakultet, UiB 2009–2012

Institutt	N	% norsk
Institutt for fremmedspråk	27	7 %
Institutt for filosofi og førstesemesterstudier + Senter for vitenskapsteori	12	25 %
Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap	27	48 %
Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier ¹⁹	21	57 %
Griegakademiet – Institutt for musikk	5	60 %

Tabell 9: Språkvalg i doktoravhandlinger ved Det humanistiske fakultet, NTNU 2009–2012

Institutt	N	% norsk
Filosofisk institutt	3	0 %
Institutt for moderne fremmedspråk	3	0 %
Institutt for språk- og kommunikasjonsstudier	10	20 %
Institutt for arkeologi og religionsvitenskap	3	33 %
Institutt for tverrfaglige kulturstudier	10	40 %
Institutt for musikk	4	50 %
Institutt for historie og klassiske fag	10	50 %
Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap	9	89 %
Institutt for kunst og medievitenskap	11	91 %

¹⁹ Instituttet omfatter fagene språkvitenskap, nordisk språk og litteratur, litteraturvitenskap, teatervitenskap, kunsthistorie, klassiske språk og digital kultur.

Tre fellestrekk kan nevnes. Instituttene der historie og nordisk inngår, ligger høyt når det gjelder publisering på norsk. Dette er i overensstemmelse med at disse fagene også ligger høyt når det gjelder generell publisering, slik denne framgår av figur 4 ovenfor. Instituttene der filosofi inngår, ligger lavt. Dette er mer overraskende, ettersom også filosofi ifølge samme figur ligger relativt høyt. Ut over dette må tallene få tale for seg selv.

En faktor som kan forklare den lavere andelen av norsk i doktoravhandlinger, er at rekruttering av doktorgradsstipendiater i økende grad skjer internasjonalt. Stipendiater som ikke har norsk som morsmål vil ikke skrive sin avhandling på norsk. Vi har ikke gått nærmere inn på dette, men det faktum at så å si samtlige avhandlinger skrives på engelsk innen medisin og realfag, viser at dette ikke kan være noen forklaringsfaktor her. Internasjonal rekruttering ser foreløpig ut til å spille en mindre rolle innenfor samfunnsfag og humaniora, og det er i tillegg ikke vanskelig å finne fram til avhandlinger der forfatteren har et gjenkjennelig norsk fornavn så vel som etternavn. Det utelukker ikke at de forskjellene vi så i forhold til tallene fra 1990-tallet og i forhold til generell publisering mellom 2005 og 2010, kan skyldes et større innslag av fremmedspråklige stipendiater innenfor samfunnsvitenskap og humaniora. Men sannsynlig er det kanskje ikke.

3.3 Språkvalg i masteroppgaver

Til slutt skal vi kort se på utviklingen når det gjelder masteroppgaver. Her har vi i enda større grad enn for doktoravhandlinger grunn til å tro at språkvalget skyldes kultur i fagmiljøet snarere enn kandidatens personlige preferanser, siden langt fra alle som tar en mastergrad tenker seg en videre karriere som forsker.

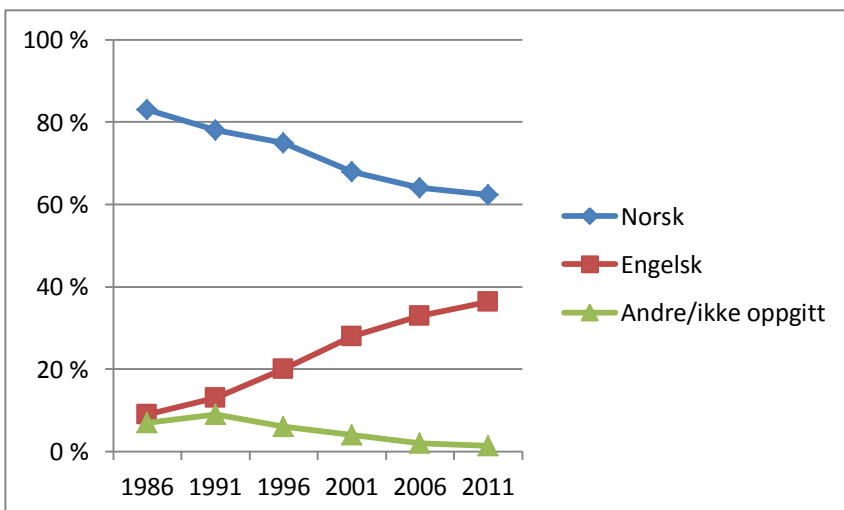
Framstillingen i dette avsnittet bygger på Schwach (2007), som er en undersøkelse som dekker perioden 1986 til 2006, samt tall fra den norske bibliotekdatabasen Bibsys for 2011.²⁰ Tallene fra Bibsys er tatt med for at vi

²⁰ <http://ask.bibsys.no/ask/action/stdsearch>

om mulig kan danne oss et bilde av utviklingen helt fram til de aller siste årene. De baserer seg på samtlige masteroppgaver som er registrert i basen for 2011. Her er det imidlertid flere mulige feilkilder. Ifølge opplysninger fra universitetsbiblioteket ved UiB kan en ikke regne med at alle oppgaver for et gitt år er registrert der, på grunn av noe ulike krav til registrering ved de ulike institusjonene. Dette avspeiles i at Bibsys returnerer en total for 2006 på 8248 oppgaver, mens Schwach oppgir 9138 for dette året. I tillegg skjer det en viss grad av dobbeltregistrering i Bibsys, fordi noen institusjoner registrerer elektronisk utgave og papirutgave som ulike innførsler.

For i noen grad å kontrollere for om disse feilkildene gir utslag, tok vi også ut Bibsys-data for 2001 og 2006 og sjekket disse mot resultatene til Schwach. Samsvaret var godt. For 2001 gav Bibsys en engelskprosent som var én avrundet prosent over den Schwach oppgir, og tilsvarende lavere for andre språk. For 2006 er differansen den samme når den gjelder engelsk, mens norskprosenten her er tilsvarende lavere i forhold til Schwach. Samsvaret mellom de to kildene *kan* tyde på at feilkildene nevnt ovenfor ikke gir alvorlige utslag. Resultatet for 2011 må likevel sammenlignes med resultatene for de tidligere årene med varsomhet, gitt at materialet er etablert på ulike måter og gitt de mulige feilkildene knyttet til Bibsys.

Figur 8: Språkvalg i masteroppgaver i perioden 1986 til 2006

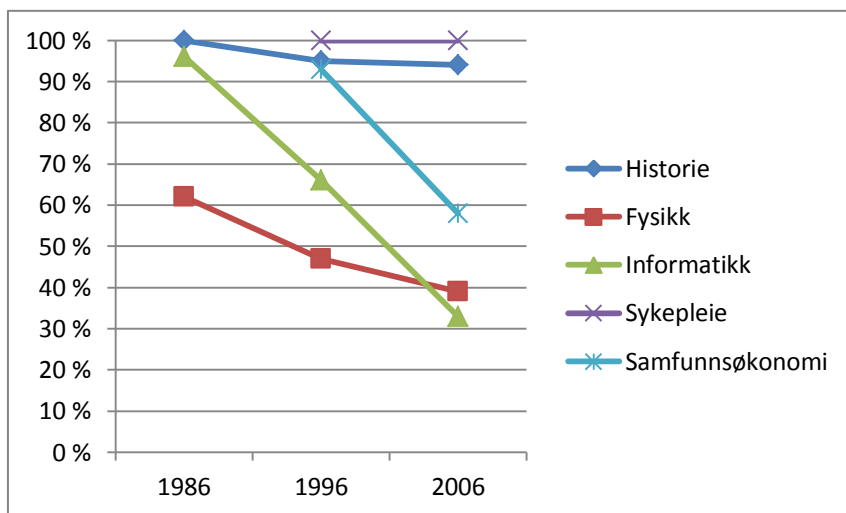

Kilder: Schwach 2007 og for 2011 Bibsys.

Som figur 8 viser, har det skjedd en betydelig og ikke minst jevn økning i andelen av oppgaver på engelsk.²¹ Men norsk brukes likevel i over 60 % over alle disipliner, noe som impliserer at også i fag der publiseringsspråk og avhandlingsspråk i dag så å si uten unntak er engelsk, skrives det masteroppgaver på norsk. Men dette ser som nevnt ut til å være på vikende front.

Schwach understreker at denne økningen ikke kan forklares bare som et resultat av et større antall utenlandske studenter som ikke behersker norsk eller av opprettelse av engelskspråklige masterprogrammer i løpet av perioden. Et annet moment som kan spille inn her, er at når det blir stadig flere ansatte ved institusjonene som ikke har norsk som morsmål, kan presset på dem som kan veilede studenter som ønsker å skrive på norsk bli for stort. Ved Norges Handelshøyskole blir dette i dag oppfattet som et reelt problem som blir forsøkt løst ved å få flere studenter til å skrive på engelsk.

Figur 9: Andelen norsk i mastergradsoppgaver innen utvalgte fagområder

Kilde: Schwach 2007.

²¹ Grafen er laget på grunnlag av en tabell i Schwach (2007).

Utviklingen er også svært ulik fra fag til fag. Av de fem fagene Schwach har undersøkt nærmere, har hun data fra tre tidspunkter, 1986, 1996 og 2006 for tre av dem – informatikk, fysikk og historie. For sykepleiefag og samfunnsøkonomi finnes data fra 1996 og 2006. Utviklingen framgår av figur 9. Ved sykepleie ble alle oppgaver skrevet på norsk både i 1996 og 2006. Ved de fire andre fagene går andelen oppgaver på norsk ned, for fysikk, informatikk og samfunnsøkonomi dramatisk. At norsk som avhandlings-språk den gang holdt bedre stand ved historie, er vel ikke overraskende, sett i lys av norsk her fremdeles står sterkt som generelt publiserings-språk. Men også her ser vi en nedgang.²²

²² Verdiene er beregnet med øyemål i søylediagrammer, og figuren må derfor ikke leses som et helt presist bilde. Trendene er likevel klare, og avspeiler forskjellene i søylediagrammene i kilden.

4. Undervisningsspråk

Under punktet "Språkbruk i høyere utdanning og forskning" i Språkrådets tilstandsrapport fra 2012 sies det:

Språkpolitiske retningslinjer som vert vedtekne ved dei enkelte lærestadene, ser ut til å verta nedprioriterte eller forsvinne heilt i dei sentrale strategidokumenta til dei same institusjonane. Heilt i strid med ambisjonane i Mål og meining aukar truleg omfanget av undervisning på engelsk endå meir enn før. Stillinga for norskspråklege fagbøker og lærebøker ser ut til å verta svekt. Samstundes er signala frå studentane at det er viktig med lærebøker på norsk. (Språkstatus 2012: 23)

Når det gjelder *undervisningsspråk* ble det i 2009 utført en større undersøkelse av språket i undervisning på høyere nivå, dvs. masternivå (Schwach 2009), men foreløpig finnes det ingen undersøkelse av hvor mye det blir undervist på engelsk på grunnivå, dvs. bachelornivå. Motsatt finnes det undersøkelser av språket i *pensum* på grunnivået (Hatlevik & Norgård 2001, Schwach & Dalseng 2011, Schwach *et al.* 2012, Bogen 2012), men ikke på høyere nivå. Dermed har vi altså kunnskap om undervisning på høyere nivå, men ikke på lavere, og om språk i pensum på grunnivået, men ikke på høyere nivå. I det følgende skal vi først se nærmere på de tall som kommer fram i pensumundersøkelsene, og på hvordan studenter på grunnivå vurderer eget læringsutbytte når litteraturen er på engelsk. Deretter skal vi se på tallene for undervisningsspråk på masterprogrammer, og på hvordan mastergradsstudenter opplever undervisning på engelsk.

4.1 Språk i pensumartikler og lærebøker

På oppdrag fra Språkrådet har NIFU (Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning) gjennomført flere undersøkelser av pensum i høyere utdanning. Den ferskeste av disse (Schwach *et al.* 2012) ser nærmere på pensum på grunnivå med vekt på det første året av høyere

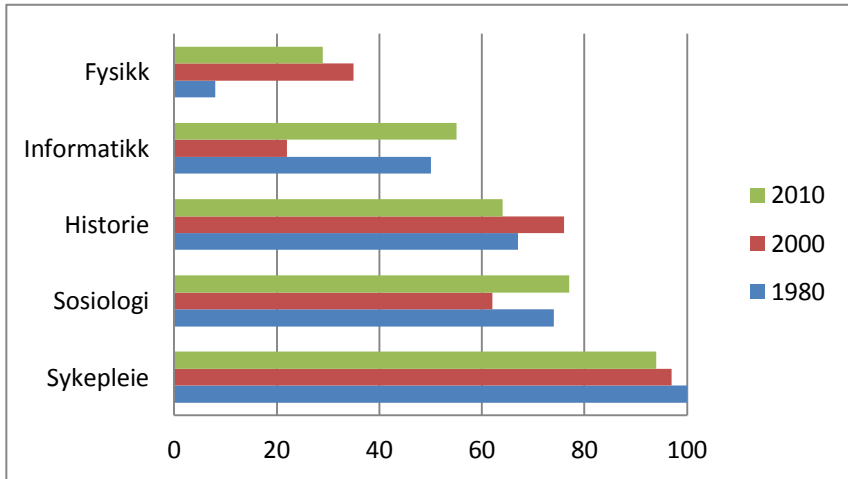
utdanning. Den omfatter de fem fagene fysikk, historie, informatikk, sosiologi og sykepleie. Ved siden av å kartlegge fordelingen av pensum på norsk og på engelsk, drøfter rapporten også ulike bakenforliggende faktorer som kan forklare valget av pensum på henholdsvis norsk og engelsk. Undersøkelsen omfatter i alt intervjuer med og spørreskjema fra 83 studenter ved to universiteter (Universitetet i Oslo og Universitetet i Tromsø) og ved to høyskoler (Høgskolen i Oslo²³ og Høgskolen i Vestfold), samt intervjuer med 20 undervisere fra de samme stedene i tillegg til Høgskolen i Volda.

Rapporten er en videreføring av en kartlegging av språkfordeling i pensum som NIFU gjennomførte høsten 2010 (Schwach & Dalseng 2011). Denne kartleggingen omfattet de samme fem fagene på grunnivået i utdanningen. Samtidig er arbeidet en oppfølging av en større undersøkelse om språk i pensum som NIFU gjennomførte i 1999–2000 (Hatlevik & Norgård 2001).²⁴ Tall fra disse undersøkelsene viser ingen entydig overgang til engelsk i tiårsperioden fra 2000–2010. Tvert imot økte andelen norsk pensumlitteratur samlet sett for de fagene og studietilbudene som ble undersøkt. Også mellom 1980 og 2000 holdt andelen norsk seg stabil eller økte (Hatlevik & Norgård 2001: 9). Samlede tall for 2010 viser at andelen norskspråklig pensum var på hele 73 %, mens andelen engelsk lå på 25 %. I 2000 var andelen norskspråklig pensum på 65 %, mens 33 % var på engelsk (se Schwach *et al.* 2012: 21). Men det er store forskjeller mellom de ulike fagene som ble undersøkt. Som det går fram av figur 10, var norskspråklig pensumlitteratur så å si enerådende innenfor sykepleie både i 1980, 2000 og 2010, mens engelskspråklig pensumlitteratur dominerer i fag som fysikk.

²³ Høgskolen i Oslo har siden blitt fusjonert med Høgskolen i Akershus. Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA) ble dannet 1. august 2011.

²⁴ Undersøkelsene fra 2011 og 2012 er vesentlig mindre i omfang enn Hatlevik & Nordgårds undersøkelse fra 2001, som omfattet hele 20 fag. Det kan derfor være noe problematisk å sette resultatene fra de tre undersøkelsene opp mot hverandre, men Schwach *et al.* (2012: 14) mener likevel at det er mulig å sammenligne tallmateriale fra de ulike undersøkelsene og at de viser utviklingstrekk over tid.

Figur 10: Pensum etter sidetall, andelen norskspråklig pensum for ulike fag for studieårene 1980, 2000 og 2010 (prosent)

Kilde: Schwach *et al.* 2012: 22.

Alle fagene hadde pensum på norsk, men andelen norsk og engelsk varierte. Alle fag unntatt fysikk hadde en andel norskspråklig pensum på minst 50 %. I fysikk var andelen norsk pensumlitteratur på mindre enn en tredjedel. I to av fagene, sosiologi og informatikk, økte prosentandelen norsk pensum samlet sett fra 1980 til 2010, mens i historie sank den. I fysikk steg andelen norsk pensum fra 1980 til 2000, mens det har vært en tilbakegang i 2010. Andelen pensum på andre skandinaviske språk har gått ned eller forsvunnet helt innenfor de fag som hadde en viss andel av pensum på våre nabo-språk. Innenfor historie var for eksempel andelen skandinavisk pensumlitteratur på hele 25 % i 1980, mens den var redusert til knappe 4 % i 2010 (jf. Schwach *et al.* 2012: 22). Tendensen er altså at engelsk og/eller norsk øker på bekostning av de andre skandinaviske språkene.

Anders Bogens masteroppgave fra 2012 bekrefter det bildet som kommer fram i undersøkelsene fra NIFU. Bogen (2012) har undersøkt omfanget av norsk og engelsk pensumlitteratur i økonomisk-administrative fag på grunnnivå ved tre høyere utdanningsinstitusjoner (Norges Handelshøyskole, Handelshøyskolen BI og Høgskolen i Telemark), og statsvitenskap på grunnnivå ved tre universiteter (Universitetet i Oslo, Universitetet i Agder og Universitetet i Nordland). Bogens studie viser at norsk dominerer som pensumlitteratur i begge de undersøkte

fagretningene ved de fleste av institusjonene. Andelen engelsk pensumlitteratur ligger på rundt 20 %. Unntaket er Norges Handelshøyskole (NHH) der andelen engelsk ligger på over 50 %. Minst engelskspråklig litteratur finner Bogen på Høgskolen i Telemark, der andelen ligger på knappe 2 % (Bogen 2012: 30). I begge tilfeller er det økonomisk-administrative fag det undervises i. Grunnen til denne ulikheten er valg av engelskspråklig hovedbok på pensum ved NHH.

Verken NIFUs pensumundersøkelser (Hatlevik & Norgård 2001, Schwach & Dalseng 2011, Schwach *et al.* 2012) eller Bogens (2012) undersøkelse viser altså noen dramatisk nedgang i andelen pensumlitteratur på norsk. Alle viser et gjennomsnitt på rundt tre fjerdedeler norskspråklig litteratur og rundt en fjerdedel engelskspråklig litteratur. Likevel kan det være grunn til bekymring. Som Bogen (2012) peker på, er det en tendens til at det skrives færre norske lærebøker og at dette er et område som blir nedprioritert i forskningsmiljøene. Lærebokskrivning er ikke spesielt meritterende, det gir lav eller ingen poenguttelling innenfor publiseringsindikatoren. Insentivene til å skulle bruke tid og krefter på å skrive lærebøker på norsk er derfor ikke spesielt sterke. Selv om effekten av publiseringsindikatoren og manglende insentiver til å skrive på norsk ennå ikke synes i form av økt bruk av engelskspråklig pensumlitteratur på grunnivå, kan det være grunn til bekymring. Som Bogen (2012) peker på, er det godt mulig at vi ennå ikke ser den hele og fulle effekten av tellekantsystemet ennå.

Schwach *et al.* (2012: 13) peker på fire faktorer som kan tenkes å virke inn på språkvalg og språkbruk i høyere utdanning.

1. Universiteter og høgskoler har vært inne i en rivende utvikling de siste tiårene. Siden årtusenskiftet har både høyere utdanning samlet sett og de ulike fagene gjennomgått omfattende omdanningsprosesser. Blant annet har gradsstrukturen og utdanningsløpene blitt lagt om.
2. Det samlede antallet studenter har økt i tidsrommet, og det samme gjelder for antallet undervisningstilbud. Etablerte fag er blitt brutt opp, og nye typer studieprogrammer er opprettet. Denne utviklingen kan ha blitt akselerert ved innføringen av kvalitetsreformen, som ble iverksatt i 2003, og større fristilling for lærestedene til å etablere

studieprogrammer. Utvidelsen av tilbudene innebærer at valgene blir flere og variasjonene større.

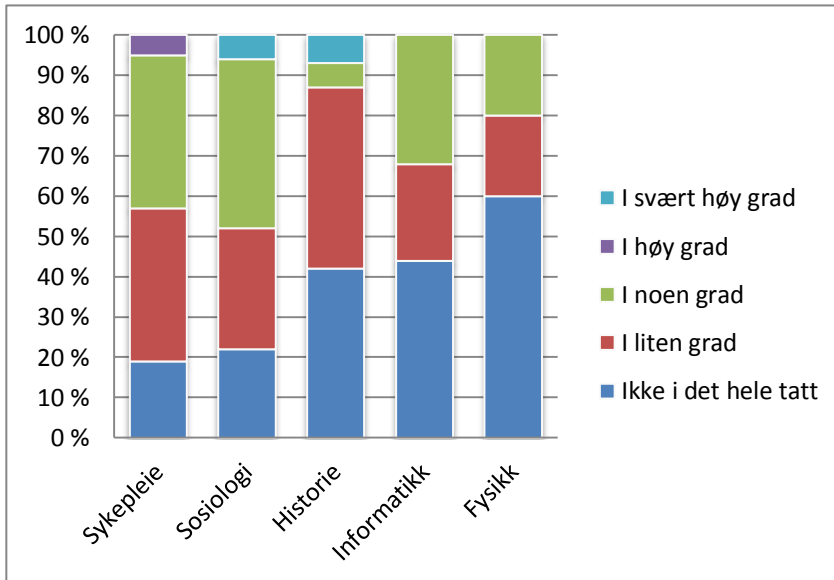
3. Antallet studenter og undervisere fra utlandet og antall engelskspråklige undervisningstilbud har økt.
4. Digitale læremidler blir trolig tatt i bruk i større grad enn tilfellet var rundt millenniumskiftet, da den store undersøkelsen som omfattet 20 fag, ble gjennomført (Hatlevik & Norgård 2001).

Til sammen gir dette en ny situasjon i høyere utdanning, også når det gjelder språkbruk, der endringer i rekruttering, organisering og fagstruktur kan føre til mindre bruk av norskspråklig pensum. Det er med andre ord gode grunner til å følge nøye med på valg av språk i pensumlitteratur i årene framover.

4.2 Hvordan oppleves pensum på engelsk?

Pensum spiller en helt sentral rolle både når det gjelder kunnskapstilegnelse og læringsutbytte, og faglig forståelse er nært knyttet til språklig forståelse, som Schwach *et al.* (2012) påpeker. Språk i pensum er således viktig for tilegnelse av fagstoffet. På spørsmål om studentene opplevde engelsk i pensum som et problem, svarte de aller fleste både på fysikk, informatikk og historie at de ikke eller i liten grad opplevde det som et problem (se figur 11). På sykepleie og sosiologi er det flere som opplever engelsk pensum som vanskelig (i noen grad eller i høyere grad).

Figur 11: Er pensum på engelsk samlet sett et hinder for lesing og læring?

Kilde: Schwach *et al.* 2012: 33.

Over halvparten av alle studentene på alle de undersøkte fagene svarer altså at engelsk i liten grad eller ikke i det hele tatt representerer noe hinder for deres lesing og læring. Det kan likevel være grunn til å stille seg noe kritisk til dette. Glenn Ole Hellekjærs doktoravhandling fra 2005 viser for eksempel at norske elever har et urealistisk forhold til egne engelskferdigheter. Hellekjær konkluderer med at hele to tredjedeler av de 217 elevene han studerte, ikke ville klart opptakskravene til et studium i et engelskspråklig land når de avsluttet videregående skole. Samtidig mente bare cirka en tredjedel av de 578 studentene i hans undersøkelse at de hadde vansker med å lese engelsk (Hellekjær 2005: 4). Hellekjær (2009) peker på at selv om mange norske elever har relativt høye muntlige ferdigheter i engelsk, har de ikke utviklet tilstrekkelig gode kognitive akademiske leseferdigheter som er nødvendige for høyere utdanning. Engelskspråklig pensum representerer dermed med stor sannsynlighet et langt større problem for kunnskapstilegnelse og læringsutbytte for norske studenter enn det de egenrapporterte resultatene i undersøkelsen til Schwach *et al.* (2012) skulle tilsi.

Språk i pensum og språkbruk i undervisning henger sammen på flere måter. Undervisningsspråket vil ofte være helt avgjørende for valg av pensumspråk – i alle fall hvis undervisningsspråket er engelsk, men i mindre grad hvis den muntlige undervisningen foregår på norsk. Dersom undervisningen foregår på engelsk, vil det mest trolig ikke være aktuelt å bruke et norskspråklig pensum. Engelsk fagspråk og fagtermer vil da trolig heller ikke bli oversatt til norsk. Om kurset derimot holdes på norsk, eller på ett av våre skandinaviske nabospråk, vil valg av pensum stå mer åpent. Engelsk som undervisningsspråk vil med andre ord legge flere føringer på valg av pensumspråk enn det norsk som undervisningsspråk vil gjøre.

Dersom undervisningen foregår på norsk og hele eller deler av pensum er på engelsk, vil situasjonen kunne framstå som parallellspråklig. Dersom underviseren oversetter det engelske pensumet til norsk, ved å bruke norsk fagspråk og fagterminologi og norske eksempler, vil det trolig være positivt for læringsutbyttet til studentene.

4.3 Språk brukt i muntlig undervisning

I retningslinjene fra UHR står det at "Undervisningsspråket ved universiteter og høyskoler bør til vanlig være norsk", mens "Engelsk eller andre språk kan brukes i de sammenhenger der det er faglig hensiktsmessig og/eller nødvendig" (jf. pkt. 1.3 ovenfor). Samtidig er internasjonalisering – også av undervisningstilbudene – et klart mål for norske universiteter og høyskoler. I 2009 gjennomførte NIFU en undersøkelse av undervisningsspråket på studieprogrammer som fører fram til mastergraden (Schwach 2009). Studien hadde tre hovedtilnærminger:

1. Kartlegging av det kvantitative omfanget og mønstre i det engelskspråklige tilbudet.
2. Undersøkelser av hvilke indikatorer som kan være egnet til å inngå i statusrapporter og språkbarometre for det norske språkets stilling i høyere utdanning.
3. Etablere et grunnlag for videre dybdestudier av sammenhenger mellom faglig og språklig kvalitet og læringsutbytte i masterprogrammer på engelsk.

Vi skal her særlig se på det første av disse punktene. Undersøkelsen viste at engelsk var utlyst som undervisningsspråk på i gjennomsnitt 18,7 % av de 908 masterprogrammene med påmeldte studenter i 2007–2008, og at 27,4 % av det totale antallet masterstudenter var registrert på disse programmene (se tabell 10 og 11, Schwach 2009: 23). Datamaterialet for undersøkelsen består for det meste av åpne statistiske kilder og andre lett tilgjengelige kilder, i tillegg til data fra de aktuelle institusjonenes hjemmesider.

Tabell 10: Antall masterprogrammer totalt og på engelsk per semester, høst 2007 til høst 2008

	H-2007	V-2008	H-2008	Gj.snitt
Totalt	935	885	905	908
Engelske masterprogrammer	143	162	204	170
Prosentandel på engelsk	15,3 %	18,3 %	22,5 %	18,7 %

Kilde: Schwach 2009: 24.

Note: Omfatter kun programmer hvor det er registrert studenter, og som gir 60 studiepoeng eller mer. Kilde: DBH (Database for statistikk om høgre utdanning).

Tabell 11: Antall masterstudenter totalt og på engelskspråklige masterprogrammer, høst 2007 til høst 2008

	H-2007	V-2008	H-2008	Gj.snitt
Totalt	49 889	47 590	51 506	49 662
Engelske masterprogrammer	13 007	12 850	14 906	13 588
Prosentandel på engelsk	26,1 %	27,0 %	28,9 %	27,4 %

Kilde: Schwach 2009: 23.

Note: Omfatter kun programmer hvor det er registrert studenter, og som gir 60 studiepoeng eller mer. Kilde: DBH (Database for statistikk om høgre utdanning).

Etter all sannsynlighet økte tallet på engelskspråklige masterprogrammer i løpet av 2000-tallet, men dessverre finnes det ikke gode sammenlignbare data fra før 2007, og tidsspennet fra 2007–2009 er selvsagt for kort til å kunne si noe om andelen er stigende. Det finnes likevel noen enkeltundersøkelser fra tidlig på 2000-tallet som kan tyde på at andelen engelskspråklige masterprogrammer har økt. Opptellinger fra 1999–2000 viste at det ble tilbudt 51 engelskspråklige masterprogrammer, i 2002 skal det ha vært 35 BA- og MA-programmer på engelsk og i 2006–2007 skal tallet ha vært 53 MA-programmer (Schwach 2009: 16). De to siste undersøkelsene baserte seg imidlertid på spørreskjemaer og siden NIFUs tall for 2007 var av en helt

annen størrelsesorden (143), er det grunn til å tro at det ble underrapportert (se Schwach 2009: 17). NIFUs undersøkelse viste dessuten at:

- Flere av masterprogrammene på engelsk var i realiteten parallellspråklige. Det fantes brede innslag av norsk. Det er fordelaktig eller beint fram en betingelse å være norskspråklig for å ta en mastergrad på mange av de såkalte engelskspråklige programmene. [...]
- Det var konturer av to typer engelskspråklige masterprogrammer: de parallellspråklige og de mer enspråklig engelske. Vil de parallellspråklige programmene forbli parallellspråklige, eller ser man konturer av en parallellspråklighet med tendens til enspråkighet?
- Mange av de parallellspråklige tilbudene var breddeprogrammer. Med breddeprogrammer menes at programmene var bredt orienterte studietilbud rettet mot større studentmasser. Om tilbudet var på engelsk, fantes det typisk ikke noen parallelltilbud på norsk. (Schwach 2009: 8)

Det første punktet er særlig interessant her. Det kan altså se ut til at selv om studieprogrammer er annonsert som engelskspråklige, så foregår deler av undervisningen på norsk. Det gjelder særlig gruppe- og seminarundervisning der studentdeltagelse og diskusjon er en viktig del av opplegget. Lehtonen *et al.* (1999) rapporterer det samme fra universitetet i Helsingfors: Selv om forelesningene er på engelsk, pensum er på engelsk og eksamen er på engelsk, foregår mange andre læringsaktiviteter på nasjonalspråket:

Embedded in the idea of T[eaching] T[hrough] E[nglish] is that all course-related activities – not only reading requirements – take place in English: lectures are delivered in English, essays are written in English, required reading is in English and exams are set and taken in English. However, it is likely that the reality does not necessarily correspond with the idea. Many learning-related activities are likely to take place in the native language(s) of the students and teachers [...]. Therefore, T[eaching] T[hrough] E[nglish] does not necessarily equal learning solely through English. (Her etter Ljosland 2008: 208).

Ragnhild Ljosland fant det samme i sin doktoravhandling, *Lingua franca, prestisjespråk og forestilt fellesskap* (2008). I masterprogrammet industriell økologi ved NTNU, som både er rettet mot utenlandske og innenlandske studenter, og som i prinsippet skulle være engelskspråklig både i opplæring og vurderinger, fant hun at mye foregikk på norsk (Ljosland 2008: 208ff). Både enkelte forelesninger, øvelser og studentpresentasjoner samt mye av kommunikasjonen mellom student og lærer foregikk på norsk. Både studentene og lærerne var ganske pragmatiske med hensyn til språkvalg. Selv om øvingsoppgaver ble gitt på engelsk, valgte studentene å snakke på det språket de fleste i gruppa var mest komfortable med – enten det var engelsk, norsk eller andre språk. Eller også vekslet studentene mellom ulike språk. Også blant lærerne fant Ljosland en pragmatisk holdning til språkvalg. Lærerne kunne gjerne snakke norsk til enkeltstudenter og grupper, og engelsk i plenum og til utenlandske studenter. Det kan med andre ord se ut til å ha etablert seg en parallellspråklig praksis ved enkelte engelskspråklige masterprogrammer, der det veksles mellom engelsk og norsk og der pragmatiske hensyn styrer valgene. Denne praksisen vil nok i mange tilfeller være en stor fordel for de norskspråklige studentene, men samtidig kan det også være en fare for at de utenlandske studentene blir ekskludert. Schwachs (2009: 28) noe spissformulert hypotese er at: "Det er en stor fordel å være god i norsk for å studere på engelsk i Norge". Samtidig er det helt sikkert en stor fordel å være god i engelsk på de norskspråklige programmene – både fordi mye av pensumlitteraturen og terminologien er på engelsk, men også fordi en god del av undervisning foregår på engelsk – det gjelder i alle fall for NHH (jf. *Ja takk, begge deler*. NHH 2010: 9).

For å undersøke de engelskspråklige programmene nærmere, valgte Schwach 2009 ut fire grupper programmer: Medisin ved UiO, femårige integrerte masterstudier i teknologi og matematikk ved NTNU, master i arkitektur ved Arkitekt- og designhøgskolen i Oslo og master-programmene i økonomi, ledelse og markedsføring ("master of science") ved Handelshøgskolen BI. Så mye som halvparten av studentene på engelskspråklige masterprogrammer var registrert på disse programmene. I tillegg til å se nærmere på hvilket undervisningsspråk og hvilke språkkrav som ble stilt til eksamensbesvarelser, innleveringer og masteroppgaver, undersøkte Schwach (2009) også hvilket språk som ble benyttet i presentasjoner av studieprogrammene på nettet. Hun fant for det første at alle masterprogrammene presenteres på

norsk på nettet. For det andre fant hun at flesteparten av studieprogrammene i realiteten var *parallelspråklige*, noen med forrang for engelsk og andre for norsk. Et stort flertall av studentene på programmene hadde norsk statsborgerskap og har sannsynligvis norsk som førstespråk.

Ifølge nettsidene til profesjonsstudiet i medisin (UiO), som altså er registrert som engelskspråklig i databasen for statistikk om høgre utdanning (DBH), foregår undervisningen på norsk, med unntak av 9. semester da undervisningsspråket er engelsk. Eksamensbesvarelser skal i hovedsak være på norsk. Schwach (2009: 29) konkluderer med at medisinstudiet langt på vei er et norskspråklig studium med et innslag av engelsk. Det samme gjelder for mastergraden i arkitektur. Når det gjelder BIs masterprogrammer, ser de i hovedsak ut til å være engelskspråklige, men her er datagrunnlaget noe vakkende og mangelfullt. Også når det gjelder NTNUs masterprogrammer er opplysningene om språk i undervisning og eksamen mangelfulle. Schwachs undersøkelse kan tyde på at flere av de masterprogrammene som er registrert som engelskspråklige, i praksis for en stor del faktisk foregår på norsk. Schwach (2009: 30) konkluderer med at: "de masterprogrammene på engelsk som har flest studenter registrert, i realiteten trolig er parallelspråklige" og sier videre at: "[P]rogrammene ligger på en skala med glidende overganger fra overveiende norsk til mest norsk".

Hva så med de utenlandske masterstudentene som ikke behersker norsk? I perioden H2007–H2008 var det registrert utenlandske studenter ved i alt 189 ulike engelskspråklige programmer. Det var imidlertid en klar konsentrasjon om et mindre antall programmer. Godt og vel halvparten av de utenlandske studentene var innskrevet på 33 av de 189 programmene der det var registrert utenlandske studenter. Schwachs undersøkelse tyder på at de utenlandske studentene foretrekker tilbud som er særlig rettet mot dem enten temamessig, i praktisk innretning og/eller når det gjelder språklig tilrettelegging. Disse studentene er dessuten gjerne knyttet til utvekslingsprogrammer. Samlet kan man altså si at de mest etterspurte programmene blant de utenlandske studentene er såkalte *nisjeprogrammer*. Det vil igjen si at svært mange av de programmene som tilbys på engelsk, i praksis hovedsakelig har norske studenter.

For å oppsummere så kan det, ifølge Schwach (2009), se ut til at man i Norge har to typer engelskspråklige masterprogrammer: parallell-språklige programmer og mer enspråklige programmer. De største masterprogram-

mene på engelsk, målt i antall registrerte studenter, var overveiende parallellspråklige, mens de reelt sett enspråklig engelske masterprogrammene var mindre i omfang. De parallellspråklige master-programmene var alle breddeprogrammer, dvs. allmenne, bredt anlagte studietilbud, mens de engelskspråklige i hovedsak var mer spesialiserte nisjeprogrammer.

4.4 Hvordan oppleves undervisning på engelsk?

Hvordan oppleves så undervisning på engelsk av studenter og undervisere på engelskspråklige program i Norge? Det finnes dessverre ikke mye dokumentasjon på dette spørsmålet, men Ljoslands (2008) kasusstudium av industriell økologi ved NTNU, tyder på at både forelesere og studenter har et noe ambivalent forhold til bruk av engelsk i undervisningen. De fleste ser ut til å mene at de behersker engelsk godt og at det ikke er noe problem verken med forståelsen eller læringsutbyttet. Men både forelesere og studenter var inne på at forelesningene muligens kunne være av dårligere kvalitet dersom foreleseren ble bundet av å bruke et fremmedspråk, og at det kunne være frustrerende å ikke klare å uttrykke nyansene i det man har å si (Ljosland 2008: 220, 227). Studentene rapporterte generelt få problemer med de reseptive ferdighetene, mens de produktive opplevdes som mer utfordrende. Noen studenter opplevde det å snakke engelsk i plenum som en barriere, og flere opplevde dessuten at det tok mer tid og energi å skrive på engelsk (Ljosland 2008: 304).

Det finnes ingen grundige norske studier av hva forelesers språkbeherskelse har å si for studentenes læringsutbytte, og det finnes heller ikke mange undersøkelser som sammenligner studentenes læringsutbytte av undervisning på henholdsvis engelsk og norsk. I Sverige finnes det imidlertid studier av dette, og Airey & Linder (2006), som studerte undervisning på engelsk blant fysikkstudenter med svensk som morsmål, konkluderte med at studentene hadde langt større vansker med å forstå undervisning på engelsk enn det de fortalte i intervju. Mange hadde mer enn nok med å notere og reprodusere det som ble sagt. Det vil ikke være urimelig å anta at det samme er tilfellet for mange norske studenter. Ljosland rapporterer at hun observerte visse problemer hos studentene med å forstå engelsk fagterminologi (2008: 304).

5. Internasjonal mobilitet

Internasjonalisering har blitt stadig viktigere innenfor høyere forskning og utdanning i Norge. Her skal vi se nærmere på hvilke strategier de fire største universitetene har for internasjonal student- og forskermobilitet samt internasjonalisering av forskning og undervisning, og om språk er en del av diskusjonene. Både UiO, UiB, NTNU og UiT har utarbeidet egne handlingsplaner for internasjonalisering eller handlingsplaner der internasjonalisering inngår som en vesentlig del.²⁵ De ulike handlingsplanene tar i varierende grad opp spørsmålet om språk i tilknytning til internasjonalisering. Verken handlingsplanen fra UiO eller NTNUs handlingsplan tar opp språklige spørsmål spesielt.

Handlingsplanen fra UiB har derimot et eget punkt om språk. Under overskriften "Heving av språkkompetanse" diskuteres ulike utfordringer internasjonaliseringen fører med seg og UiBs plan for å møte disse utfordringene:

Universitetet har fortsatt utfordringen med å utvikle norsk som akademisk språk samtidig som engelsk må bli tydeligere etablert som parallelt språk i forskning, undervisning og administrasjon. Internasjonalisering betyr likevel ikke at all aktivitet som ikke foregår på norsk, skal foregå på engelsk. UiB ønsker å legge til rette for at ansatte og studenter som reiser til land hvor engelsk ikke er hovedspråk, får en innføring i stedets språk og for at de som kommer hit på lengre opphold skal lære seg norsk. Universitetets politikk har lenge vært at alle ansatte i løpet av en toårsperiode skal kunne gi undervisning på norsk, og det er viktig at UiB vurderer om opplæringen i

²⁵ UiOs handlingsplan for internasjonalisering 2012–2014 <http://www.uio.no/om/strategi/dokumenter/internasjonalisering-handlingsplan-2012-2014.pdf> Handlingsplan for internasjonal virksomhet 2011–2015 Universitetet i Bergen http://www.uib.no/filearchive/uib_internasjonal_virksomhet.pdf Internasjonal handlingsplan for NTNU 2011–2014 www.ntnu.no/styret/saker_prot/25.08.11web/42.11.pdf Vi har ikke funnet en handlingsplan spesielt for internasjonalisering ved UiT, men internasjonalisering er et viktig punkt i UiTs overordna strategidokument 2009–2013 <http://uit.no/Content/143103/Strategi.pdf> og i UiTs handlingsplan 2009–2013 http://uit.no/Content/163115/Handlingsplan_UiT_2009_endelig.pdf

norsk er tilstrekkelig omfattende for dette formål. (Handlingsplan for internasjonal virksomhet 2011–2015: 12).

Handlingsplanen fra UiT er likevel den som går lengst i å diskutere språklige spørsmål. Det blir pekt på ulike utfordringer og skissert en del konkrete tiltak (se pkt 5.1 nedenfor). I UiOs plan for internasjonalisering *Strategi 2020*²⁶ er *språk* kun nevnt en gang, mens et *søk* etter ordene *norsk* eller *engelsk* ikke gir noen tilslag. Spørsmål vedrørende hvilke språklige konsekvenser eller implikasjoner internasjonaliseringen har eller bør ha, er altså ikke langt framme i diskusjonen ved UiO. I *Strategi 2020* sies det vel å merke at økt internasjonalisering vil kreve investeringer i form av økt språkkompetanse, men det står ikke noe om konkrete tiltak eller planer for å sikre en slik økt kompetanse:

En sterkere satsing på internasjonalisering krever investeringer i Norge i form av økt språkkompetanse i forskning, undervisning og administrasjon. En internasjonal campus, et internasjonalt preg på UiOs nett og et profesjonelt mottaksapparat for internasjonale studenter og ansatte, er viktige elementer i internasjonaliseringen. (Strategi 2020: 7).

5.1 Utdanning

Ifølge handlingsplanene fra de fire største universitetene i Norge har alle et mål om å øke studentmobiliteten – både i form av at flere norske studenter reiser ut og ved at flere utenlandske studenter kommer til Norge. Tiltak som blir nevnt for å øke mobiliteten, er bl.a. etablering av fellesgrader (særlig på master og ph.d.-nivå), flere programmer og kurs på engelsk og mer samarbeid med nordiske og andre utenlandske universiteter.

I Database for statistikk om høgre utdanning (<http://dbh.nsd.uib.no/>) går det fram at det var totalt 10 325 utenlandske studenter i Norge våren 2013. Rundt halvparten av disse kommer fra andre europeiske land – med Tyskland, Sverige og Danmark på topp. Det landet utenfor Europa som sen-

²⁶ <http://www.uio.no/om/strategi>
<http://www.uio.no/om/strategi/Strategi2020Norsk.pdf>

der flest studenter til Norge, er Kina. De fagene som tiltrekker seg flest studenter, er matematisk-naturvitenskaplige fag (1 759), samfunnsvitenskaplige fag (1 753), og historisk-filosofiske fag (1 698). Antallet utenlandske studenter har vært jevnt økende de senere årene (se tabell 12).

Tabell 12: Antall utenlandske studenter i Norge 1993–2013

	1993	2000	2007	2013
UiO	1 637	2 522	3 065	3 299
UiB	828	1 323	1 558	1 438
NTNU	277	862	1 375	2 016
UiT	276	397	564	843
Totalt	3 280	5 106	7 334	10 325

Kilde: <http://dbh.nsd.uib.no>

Tall fra Database for statistikk om høgre utdanning viser at det totale antallet studenter som var registrert ved norske universiteter i 2012 var 100 098. Det betyr at andelen utenlandske studenter totalt sett utgjør ca. 10 %. UiO hadde flest utenlandske studenter med 12 % av totalt 26 869 registrerte studenter, UiB hadde 10 % av totalt 14 290, NTNU hadde 9,5 % av totalt 21 186 og UiT hadde 9 % av totalt 9 307 studenter.

Som nevnt ovenfor, er handlingsplanen fra UiT den som går mest grundig til verks når det gjelder å diskutere språklige spørsmål i tilknytning til internasjonalisering. Vi skal her derfor se litt på hva UiTs handlingsplan sier på dette punktet. Ifølge planen er målet at minst 15 % av studentene ved UiT skal være utenlandske studenter. Denne økningen skal skje dels gjennom en dobling av antallet selvfinansierte studenter på gradsprogram, dels ved økning av antallet utvekslingsstudenter og dels ved økt rekruttering av utenlandske statsborgere bofast i Norge. For å nå dette målet legger UiTs handlingsplan opp til at:

- Hvert studieprogram bør ha ett engelskspråklig emne.
- Antall engelskspråklige studieprogram må økes, spesielt program på bachelornivået.
- Hvert fakultet skal delta i minst ett fellesgradssamarbeid (joint degree) med gode institusjoner i utlandet, inkludert institusjoner i Sør.

- UiT må tilby språklig og pedagogisk støtte til faglærere som skal undervise multikulturelle grupper på engelsk. (Handlingsplan 2009–2013: 21).

Samtidig skisseres en rekke utfordringer ved disse målene f.eks.:

- Internasjonalt utdanningssamarbeid er ikke meritterende.
- Fellesgradssamarbeid er utfordrende og ressurskrevende.
- Lærere og studenter med engelsk som fremmedspråk på engelskspråklige program, kan bety at den totale utdanningskvaliteten blir svekket.
- Utstrakt bruk av engelsk i undervisning og utdanning undergraver norsk som fagspråk.
- Meget få kurs på engelsk ved ikke-engelskspråklige partnerinstitusjoner. UiT-studenter flest har ikke tilstrekkelig kompetanse i et annet fremmedspråk eksempelvis spansk, fransk, tysk, italiensk for å kunne studere ved disse institusjonene. (Handlingsplan 2009–2013: 21).

UiT tilbyr alt et stort antall engelskspråklige studieprogram og enkelt-emner og det planlegges studietilbud på flere fremmedspråk. Ønsket er altså at internasjonalisering av undervisningen ikke bare skal bety økt bruk av engelsk, men at også andre fremmedspråk skal styrkes. I tillegg til å arbeide for økt andel utenlandske studenter, arbeider UiT også for at flest mulig studenter skal ta et utvekslingsopphold i løpet av gradsprogrammet. I handlingsplanen er det et viktig mål at gradsprogrammene ved UiT skal være internasjonalt orienterte og gi rom for utvekslingsopphold. Det samme gjelder for de andre universitetene.

Hvert år arrangeres "Internasjonaliseringskonferansen", som er ment å være den mest sentrale årlige møteplassen for alle som jobber med internasjonalisering innen høyere utdanning i Norge. Årets konferanse, som ble avholdt i Bergen i mars 2013, ble arrangert av SIU (Senter for Internasjonalisering av Utdanning) i samarbeid med UiB, NHH, Høgskolen i Bergen og Kunst- og designhøgskolen i Bergen.

Tema for årets konferanse, der kunnskapsminister Kristin Halvorsen var blant foredragsholderne, var "Internasjonalisering som kvalitets-stempel i

høyere utdanning”. Blant de mange bidragene på konferansen, var det ingen som særlig tok opp de språklige utfordringer som knytter seg til internasjonaliseringen. Viserektor for utdanning, Kuvvet Atakan ved UiB holdt foredraget ”Internasjonalisering av høyere utdanning og institusjonenes ansvar for samfunnsbyggingen og for den demokratiske dannelsen”. Heller ikke under punktet ”Hva slags kompetanse trenger kandidatene?”, nevnes språk spesielt. I sin presentasjon ”Hvorfor velger internasjonale studenter Norge? Lansering av Omdømmeundersøkelsen 2012” viser SIUs direktør Kristin Solheim at engelskunderviste programmer og kurs trekkes fram som en viktig forutsetning for valg av Norge som studiested. For å nå opp i den internasjonale konkurransen om de beste studentene, er altså det å tilby flere kurs på engelsk en viktig nøkkel til suksess. Men ”norsk natur” og ”godt omdømme på studier og forskning” er faktisk de faktorene som flest utenlandske studenter trekker frem som grunn til å velge Norge som studiested (jf. Omdømmeundersøkelsen 2012).

5.2 Forskning

Også når det gjelder forskning uttrykkes det et ønske om økt mobilitet i de fire universitetenes handlingsplaner. Man ønsker å ansette flere utenlandske forskere og knytte til seg flere gjesteforskere samt å sende flere egne forskere på utenlandsopphold. I UiOs *Strategi 2020* sies det:

Universitetet opererer i et globalt arbeidsmarked for vitenskapelig ansatte hvor mobiliteten øker. Det innebærer bedre muligheter for rekruttering internasjonalt, men også at noen av de beste forskerne forlater UiO. Internasjonal mobilitet er en viktig faktor for kvalitet. For å oppnå dette skal fagmiljøene og enhetene utvikle sin rekrutteringspraksis, bl.a. gjennom aktive søk i internasjonale fagmiljøer. Alle utlysninger av vitenskapelige stillinger skal skje internasjonalt. (Strategi 2020: 7)

Hvilke språklige krav som skal stilles de utenlandske ansatte, eller hvilke språklige konsekvenser slik økt mobilitet vil kunne føre med seg, diskuteres ikke i noen av handlingsplanene.

Litteratur

Offentlige dokumenter uten forfatter

Handlingsplan for internasjonal virksomhet 2011–2015 Universitetet i Bergen
http://www.uib.no/filearchive/uib_internasjonal_virksomhet.pdf

Internasjonal handlingsplan for NTNU 2011–2014 www.ntnu.no/styret/saker_prot/25.08.11web/42.11.pdf

Ja takk, begge deler. Språkpolitiske retningslinjer for NHH / Best of both worlds. Language guidelines for NHH. NHH 2010.

Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk. St.meld. nr. 35 (2007–2008). Kulturdepartementet 2008. (<http://www.regjeringen.no/nn/dep/kud/dokument/proposisjonar-og-meldingar/stortingsmeldingar/2007-2008/stmeld-nr-35-2007-2008.html?id=519923>)

Norsk i hundre! Norsk som nasjonalspråk i globaliseringens tidsalder. Et forslag til strategi. Språkrådet 2005. (http://www.sprakrad.no/upload/9832/norsk_i_hundre.pdf)

Omdømmeundersøkelse blant internasjonale studenter i Norge, 2012.
[http://siu.no/Globalmeny/Publikasjoner/Alle-publikasjoner/\(view\)/10308](http://siu.no/Globalmeny/Publikasjoner/Alle-publikasjoner/(view)/10308)

Soria Moria-erklæringen. Politisk plattform for en flertallsregjering utgått av Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet. Statsministerens kontor 2005. (http://www.regjeringen.no/nb/dep/smk/dok/rapporter_planer/rapporter/2005/soria-moria-erklaringen.html?id=438515)

Språkpolitisk plattform. Universitets- og høyskolerådet 2006. (http://www.uhr.no/ressurser/temasider/sprakpolitisk_plattform)

Språkstatus 2012. Språkrådet 2012. (<http://www.sprakradet.no/upload/Sprakstatus/Sprakstatus%202012.pdf/>)

Strategi 2020 (<http://www.uio.no/om/strategi/Strategi2020Norsk.pdf>)

UiOs handlingsplan for internasjonalisering 2012–2014 (<http://www.uio.no/om/strategi/dokumenter/internasjonalisering-handlingsplan-2012-2014.pdf>)

UiTs handlingsplan 2009–2013 (http://uit.no/Content/163115/Handlingsplan_UiT_2009_endelig.pdf)

UiTs overordna strategidokument 2009–2013 (<http://uit.no/Content/143103/Strategi.pdf>)

Andre kilder

Airey, J. & Linder, C. (2006): Language and the experience of learning university physics in Sweden, *European Journal of Physics*, 27, 553-560.

Bogen, Anders (2012): *Domenetap i høyere utdanning. En analyse av pensumlitteratur i et utvalg utdanninger og utdanningsinstitusjoner i Norge*. Masteroppgave. Oslo: Institutt for lingvistiske og nordiske studier. Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo.

Hatlevik, Ida K. Riksaasen & Norgård, Jorunn D. (2001): *Myter og fakta om språk. Pensumlitteratur på grunnnivå i høyere utdanning* (NIFU Rapport 5/2001).

Hellekjær, Glenn Ole (2005): *The Acid Test: Does Upper Secondary EFL Instruction Effectively Prepare Norwegian Students for the Reading of English Textbooks at Colleges and Universities?* A dissertation submitted for the degree of Doctor Artium (Dr. art), The University of Oslo.

Hellekjær, Glenn Ole (2009): Academic English reading proficiency at the university level. A Norwegian case study, *Reading in a Foreign Language*, 21 (2), 198–222.

Hellekjær, Glenn Ole (2010): Lecture Comprehension in English-Medium Higher Education, *Hermes – Journal of Language and Communication Studies*, 45, 11–34.

Kyvik, Svein (2002): *Evaluering av norsk forskerutdanning*. Oslo: Norges forskningsråd.

Ljosland, Ragnhild (2008): *Lingua franca, prestisjespråk og forestilt fellesskap. Om engelsk som akademisk språk i Norge. Et kasusstudium i bred kontekst* (Doktoravhandling ved NTNU). Trondheim.

Schwach, Vera (2004): *Norsk vitenskap – på språklig bortebane?* (NIFU skriftserie 9/2004). Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning.

Schwach, Vera (2007): Språkvalg i høyere utdanning, dypdykk i én sjanger, hoved-/masteroppgaven. Lysbildepresentasjon på Språkdagen 2007. Lastet ned januar 2013 fra <http://www.sprakrad.no/nb-NO/Toppmeny/Aktuelt/Sprakdagen/Sprakdagen-2007/>

Schwach, Vera (2009): Masterprogrammer på engelsk i Norge. I bredde og nisjer (Rapport 36/2009). <http://www.nifu.no/files/2012/11/NIFURapport2009-36.pdf>

Schwach, Vera, Brandt, Synnøve S. & Dalseng, Carmen F. (2012): Det gikk på engelsk og norsk, engelsk og norsk. En undersøkelse av språk i pensum på grunnnivå i høyere utdanning (Rapport 7/2012). <http://www.nifu.no/files/2012/11/NIFURapport2012-7.pdf>

Schwach, Vera & Dalseng, Carmen F. (2011): Språk i pensumlitteratur. Bruk av norsk og engelsk i første år på grunnnivå i høyere utdanning: fysikk, historie, informatikk, sosiologi og sykepleie (Rapport 9/2011). <http://www.nifu.no/files/2012/11/NIFURapport2011-9.pdf>

Sivertsen, Gunnar (2011): Publiseringsmønsteret i forskningen ved universiteter og høyskoler. Lysbildepresentasjon på seminaret "Språk – læringskvalitet – formidling", Oslo 7.10.2011.

Thune, Taran, Kyvik, Svein, Sörlin, Sverker, Olsen, Terje Bruen, Vabø, Agnete & Tømte, Cathrine (2012): *PhD education in a knowledge society. An evaluation of PhD education in Norway* (Rapport 25/2012). Oslo: NIFU.

English Summary

The chapter about Norway in the present report is divided into five sub-chapters. In the introduction, the relevant background documents and sources are introduced in sections 1.1, 1.2 (national level) and 1.3 (institutional level). In 2009 the Norwegian Parliament discussed and supported a white paper outlining a national language policy in the face of challenges posed by increasing globalization. At the same time, an amendment to the act relating to universities and university colleges in Norway was passed that assigns responsibility for maintaining Norwegian terminology within all fields of knowledge to these institutions. On the institutional level, several universities and colleges at this time developed local language policies. According to the guidelines set down by the Norwegian Association of Higher Education Institutions, which most of the local policies adopted, teaching shall normally be in Norwegian, particularly at lower levels. English and other foreign languages should only be used in contexts where it is deemed expedient. Most of the local policies were in place by 2010.

However, the local policies have to a very limited degree been put into effect. The same can be said of how the institutions follow up the law amendment. It is telling that language policy is mentioned in the institutional strategy documents of only a few of the institutions, and several have later introduced policy documents concerning international cooperation where the use of English in teaching is encouraged, without any mentioning of the language policy documents established a few years earlier.

Section 2 is a short discussion of how the term parallel language use can be defined and made operational on a day-to-day basis. In a situation where Norwegian as a teaching language may come under a growing pressure from English as a result of the increasing internationalization of the student and faculty body, it is necessary to define more precisely how the goal that teaching shall normally be in Norwegian may be implemented. The challenge is how to transform a clearly vague definition into firm practice.

In section 3.1 language choice in scientific publications is discussed. Figure 10 on p. 214 shows that within Technology and the Natural Sciences Norwegian is hardly in use at all. Within the Humanities and the Social Sciences (= samfunnsvitenskap) on the other hand, it is still widely used. However, even though Norwegian was used in about 50 per cent of the publications within both fields in 2011, we also see that between 2005 and 2011, its share was reduced by about 10 per cent in both fields. Within health sciences Norwegian is also in use, but only in about 15 per cent of the publications, and also here we find a decrease from 2005. In the following figures in section 3, the overall figures are split into various subfields. For all fields, we see that there is considerable variation from discipline to discipline. Unfortunately, we do not have time series on this level, but given the fact that we find an overall drop, we would expect this to be the case for most disciplines.

The topic of section 3.2 is language choice in doctoral dissertations. We expect that this reflects the norms for language choice in the respective scientific communities, and we find indeed that the patterns found with respect to scientific publication referred to in the previous paragraph, are reproduced here, but with an even lower percentage of Norwegian. The same pattern is found for master's theses in section 3.3.

The relationship between language choice and teaching is discussed in section 4. In addition to monolingual programmes, be they in English or Norwegian, the two languages can be combined in different ways and to different degrees. In section 4.1 we report findings related to what languages the assigned reading material is written in. As can be seen from Figure 10 on p. 239, the proportion of English varies by field of study. But for most, the proportion of Norwegian is still robust and fairly stable over time. However, the use of textbooks in Norwegian is dependent on availability. In this connection we note that while scientific publication is a priority for all institutions because their revenue from the Government each year is partly dependent on publication rate, the writing of textbooks has no such pecuniary effects, and is therefore not encouraged. If these institutional priorities are continued in the years to come, we may end up with a lack of updated textbooks in Norwegian.

Section 4.2 focuses on students' experiences with reading material in English. Most students (and teachers) claim that this is not a problem for

them. However, research shows that as much as two thirds of Norwegian students leave high school without sufficient skills in English to be accepted into study programmes in English speaking countries. Thus there are reasons to doubt the validity of these self-reports. Students also report that they experience few problems with English as a teaching medium. Also here there are reports that suggest that the students' experience do not necessarily reflect a situation where language is not an impediment for optimal learning (section 4.4).

English language study programmes at Norwegian institutions are discussed in section 4.3. Here, reports reveal that even if programmes are advertised as being taught in English, it very often turns out that they are characterized by parallel language use where language choice is determined by what appears to be most expedient in any given situation. Those programmes where language use is most consistently English are very often those that are explicitly tailored to the needs of foreign exchange students.

Finally, the topic of section 5 is international mobility. A perusal of the major universities' strategies for promoting mobility among students and staff reveals that language skills and language-related challenges is discussed only to a limited degree, except for one university. In the policy document of the University of Tromsø, the challenges and dilemmas that international mobility raises with respect to language choice and development of foreign language skills are identified. However, no solution is offered. Furthermore, symptomatically, at a conference held in March 2013 about this topic organized by the Norwegian Centre for International Cooperation in Education (SIU), none of the speakers had much to say about the linguistic perspective.

